

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

**ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ**

Θουκυδίδης, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης

**ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ**
Θουκυδίδης, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης

I. Στόχος και μέθοδος τῆς μελέτης: ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη πρὸς τοὺς μεγάλους φιλοσόφους - ἐνιαία θεώρηση τοῦ Πολιτικοῦ φαινομένου με βάση τὴ δομὴ καὶ τὸ νόημα τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς.

II. Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ ὡς χρονικὴ ὑπαρξὴ: νόημα καὶ σημασία τῶν ὑπαρξιακῶν ἐκτάσεων «παρελθόν - παρόν - μέλλον», νόημα καὶ σημασία τῆς δομικῆς συνάρτησης «ἀνάμνησις - ὄραν - ἔρωσις»: ἀρχέτυπο θεμέλιο τῆς δημιουργικῆς - ιστορικῆς - πολιτικῆς ὑπαρξῆς. Ἡ ἰδιομορφία τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς.

III. Πολιτικὴ γνώση καὶ πολιτικὴ ὑπαρξὴ, φιλοσοφία καὶ πολιτικὴ, ὑπαρξιακὴ σύμπτωση καὶ ἀλληλεξάρτηση φιλοσοφεῖν καὶ Πολιτικῆς δράσης.

IV. Τὸ ὕψιστο κριτήριον ἐλευθερίας καὶ γνώσης: «εἶναι» καὶ «δέον»: «γινῶναι τε καὶ ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα». Ἡ συνείδηση κυριαρχίας καὶ μοναδικότητας, ἡ ἐποπτεία τοῦ ὄλου, ἡ μεγίστη δυνατότητα ἐνώπιον τοῦ μεγίστου ἀθλήματος.

I. Στόχος και μέθοδος τῆς μελέτης: ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη πρὸς τοὺς μεγάλους φιλοσόφους - ἐνιαία θεώρηση τοῦ Πολιτικοῦ φαινομένου με βάση τὴ δομὴ καὶ τὸ νόημα τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς.

Ἡ φιλοσοφικὴ θεώρηση στὴν προκείμενη μελέτη ἐπιδίδκει νὰ ἐπισημάνη, νὰ ἐρμηνεύσῃ, νὰ καθορίσῃ, ὅσο εἶναι δυνατό μετὰ εἰς τὰ παρεχόμενα πλαίσια, θεμελιώδεις δομὲς, δυνάμεις καὶ δυνατότητες τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀρχαία φιλοσοφία, εἰς τὴν ἀρχαία σκέψη.

Ἡ ὑπαρξὴ θεωρεῖται ὡς δημιουργικὴ πολιτικὴ καὶ ἱστορικὴ ὄντοτητα. Ἡ ἐρμηνευτικὴ φιλοσοφικὴ προσπάθεια τείνει εἰς τὴ σύλληψη ἐνὸς ἐνιαίου ὑπαρξιακοῦ συνόλου συναρτωμένων δυναμικὰ καὶ δημιουργικὰ δομῶν πού ὀλοκληρώνεται ὡς μέγιστο κατόρθωμα ἐνεργείας δράσης καὶ ὑψίστων ἐπιτευγμάτων. Προβάλλει τὴν ἀξίωση - μετὰ τὴν ἐπιβαλλόμενη ἐπιφύλαξη - νὰ φωτίσῃ καλλίτερα, καὶ ἂν ἢμπορεῖ ἀκόμη νὰ εἰπωθῇ, νὰ δώσῃ νέα ζωὴ, σὲ ὠρισμένα παραδεδομένα «σχήματα» καὶ ἔννοιες καὶ γενικὰ εἰς τὴν ὅλη θεώρηση τοῦ ἀρχαίου πολιτικοῦ φαινομένου. Προσπαθεῖ νὰ διεισδύσῃ καὶ νὰ συλλάβῃ ἀρχέτυπα στοιχεῖα, εἰς τὴ ρίζα τῶν φαινομένων καὶ τῶν πραγμάτων ὅχι κατὰ

τρόπο στατικό και επίπεδο, αλλά να συνθέση, να ανασυνθέση, να αναδημιουργήσει «ζωντανά» σύνολα πραγματικῶν και δημιουργικῶν δυνάμεων και δυνατοτήτων.¹

Ὁ ἄνθρωπος ὡς πολιτικὸν ὄν, γενικά, διακρίνεται ἀπὸ θεμελιώδεις δυνάμεις, δυνατότητες, και γιὰ τοῦτο χαρακτηρίζεται και καθορίζεται ὡς «ζῶν πολιτικόν». Συνηθίζουμε νὰ καθορίζουμε τὸ ὄν τοῦτο μὲ τὴ βοήθεια ὄρων τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ὡς «ζῶν» πού διαθέτει «λόγον» ὡς «ζῶν πολιτικὸν λόγον ἔχον»: Ἐνα ὄν πού ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ζῶα (και τοῦτο πρέπει ὁμως νὰ καθορισθῆ μὲ σαφήνεια), διότι δημιουργεῖ πολιτεῖες, κοινωνίες και ζῆ και ἀναπτύσσεται μόνο μέσα σ' αὐτὲς ὡς «γνωστικὸ» και «πρακτικὸ» ὄν πού διαθέτει λόγο, γνώση, ἦθος, ἀρετές. Χωρὶς νὰ διαφωνεῖ κανεὶς, οὔτε ἡμπορεῖ κατ' ἀρχὴν νὰ διαφωνήσῃ μὲ ἕνα τέτοιο βασικὸ πρωταρχικὸ σχῆμα, εἶναι ὑποχρεωμένος ὁμως νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ και νὰ προχωρήσῃ πέρα ἀπὸ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ποιοὺ εἰδικούς και σαφέστερους χαρακτηρισμούς: γιὰ νὰ ἐκφράσῃ, ἂν εἶναι δυνατό, τὸ εἰδικὸ νόημα και τὴν εἰδικὴ οὐσία, σύσταση, διάρθρωση, δομὴ, δηλαδή τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου και τὸ «κόσμο» τοῦ ἀνθρώπου ὡς πρωταρχικὸ

1. Ἡ προκείμενη μελέτη εἶναι μιὰ συνοπτικὴ προσπάθεια πού ἔχει ὡς ἀφετηρία ἐργασίας μου και ἀνακοινώσεις πού ἀναφέρονται εἰς τὸν Πλάτωνα, τὸν Θουκυδίδη, τὸν Ἀριστοτέλη και πὶὸ συγκεκριμένα: «Αἱ μεταφυσικαὶ διαστάσεις τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν Πλατωνικὸν μῦθον» Ἀθῆναι 1973. «Περικλέους Ἐπιτάφιος. Νόημα και δομὴ τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου». Ἀνάπτυπο ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Ἀθῆναι 1978. Ἀναφέρομαι ἐπίσης εἰς τὶς ἀνακοινώσεις μου:

«Ὁ Ἀνθρωπος στὴ μεταφυσικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη. Μερικὲς θεμελιακὲς μορφὲς τῆς ὑπαρξῆς» ἡ ὁποία ἔγινε τὸν Αὐγουστο τοῦ 1978 εἰς τὸ Παγκόσμιο Συνέδριο «Ἀριστοτέλης» εἰς τὴν Θεσσαλονικίη, ὅπως και εἰς τὴν ἀνακοίνωση «Ὁ ἄνθρωπος ὡς πολιτικὴ ὑπαρξὴ εἰς τὴν φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη» πού ἔγινε τὸ Νοέμβριο τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς τὸ Συνέδριον «Ὁ Ἀριστοτέλης και ἡ Πολιτικὴ Ἐπιστῆμη» εἰς τὴν Πάντειον Σχολήν. Και οἱ δύο ἀνακοινώσεις πρόκειται νὰ δημοσιευθῶν εἰς τὰ οἰκεία Πρακτικὰ τῶν ἀναφερθέντων Συνεδρίων. Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἐρμηνευτὲς τοῦ Ἀριστοτέλη ἀναφέρονται συνήθως εἰς τοὺς μεγάλους τομεῖς τῆς φιλοσοφίας του Μεταφυσικὴ, Ἠθικὴ, Λογικὴ, και ἐμφανίζονται νὰ ὑποτιμοῦν τὴν ἀνθρωπολογία του, καλλιτέρα, τὶς διαστάσεις και τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς ὅλα τὰ ἔργα του.

Ἡ ἀνθρωπολογικὴ ἀνάλυση και ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς ἀνάμνησης ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, κατὰ τὴν ἀποψὴ μας, φωτίζει τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς και ὑπογραμμίζει τὸ δημιουργικὸ νόημα και ρόλο τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου σὲ συνάρτηση μὲ τὴ χρονικότητα τῆς ὑπαρξῆς ἀλλὰ και μὲ τὴν ἐννοια τῆς ἐλευθερίας τῆς ὑπαρξῆς. Γιὰ νὰ προσεγγίσουμε αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία πρέπει νὰ ἔχουμε ὡς ἀφετηρία μιὰ ἄλλη ὀπτικὴ ἐπισήμανσης και ἀξιολόγησης τῆς ὑπαρξῆς ὡς συνόλου ὁμοῶν και δυνατοτήτων μέσα στοῦ χρόνου και «πέρα» ἀπὸ τὸ χρόνο. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη ὑψώνεται σὲ ἕνα σύμβολο δυνατοτήτων εἰς τὶς χωρὶς ὄρια μεγαλωσύνες πού διαθέτει (μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, μεγαλοκίνδυνος). Σὲ μοναδικὴ ἀλληλοσχία ἀρχετύπων ὁμοῶν «ἀνάμνησις – ὄραν – ἐρᾶν» συνέλαβε πρώτη ἡ ἀρχαία φιλοσοφία σκοπεύουσα τὶς πρωταρχεῖς, τὶς ριζικὲς ἀνθρώπινες δυνατότητες (Πλάτων) ὡς σύνθεση θεωρίας και ἐλευθερίας. Σὲ μοναδικὴ συνάρτηση ὑπαρξιακῶν ὁμοῶν και ἐνότητα ἀρετῶν ἐπεκτείνει ὁ Ἀριστοτέλης τὴ μεγάλη ἀρχαία παράδοση (Σωκράτης, Θουκυδίδης, Πλάτων) και παρέχει εἰς τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου μιαν νῆαν μορφήν ὅπου κορυφώνεται και ὀλοκληρώνεται ἡ σύνθεση τῶν μεγάλων θεμελιακῶν ρευμάτων και θεμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος, τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτικοῦ Φαινομένου (Βλ. ἀνακοινώσεις μου εἰς τὰ Συνέδρια «Ἀριστοτέλης» και «Ἀριστοτέλης και ἡ Πολιτικὴ Ἐπιστῆμη»).

πολιτικό φαινόμενο εις τις ειδικές διαστάσεις και εις την ειδική πρωτοτυπία που το διακρίνει.²

Το παραδοσιακό τουτο σχήμα, ή μονοκρατορία του λόγου, ή έρμηνευτική ασάφεια γύρω από τις έννοιες «ζών», «λόγος», αλλά και «ζών» + «λόγος» πάσχει από μιá υπαρξιακή ανεπάρκεια που εμφανίζεται να άγνοεί βασικές δομές, συναρτήσεις και σύνολα με άποτέλεσμα να εκφράζει ένα στατικό, άφηρημένο, «θεωρητικό» όν, έξω από τα συγκεκριμένα πλαίσια της έμπειρικής πολιτικής πραγματικότητας αλλά και από την υπερεμπειρική ιδιοτυπία του όλου πολιτικού φαινομένου, ειδικότερα, από τις δυνάμεις εκείνες που δέν ανήκουν εις τη φυσική νομοτέλεια.³

Η φιλοσοφική έρμηνεία, που άντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανανέωσης, κατευθύνεται προς όρισμένες δυνάμεις και δυνατότητες του ανθρώπου, δομές, βιώματα, τρόπους, διαθέσεις, καταστάσεις, πρωταρχικής σημασίας· θα λέγαμε προς όρισμένους υπαρξιακούς και «πολιτικούς» όρους που τους συναντά άρκετά, πυκνά σε πολιτικά φιλοσοφικά και μη κείμενα μεγάλης σημασίας κατά την γνώμη μας, όπως είναι όρισμένες περιγραφές και άποσπάσματα του Θουκυδίδη, ή του πλατωνικού μύθου. Άναφέρουμε μερικούς «όρους» που ανήκουν εις την υπαρξη - την πολιτική υπαρξη, που συνιστούν τον «κόσμο», και εκφράζουν διαστάσεις του πολιτικού φαινομένου, έτσι απλά και ένδεικτικά, για να σχηματιση ό άναγνώστης μιá ιδέα των θεμελιακών δυνάμεων της υπαρξης και του κόσμου του ανθρώπου που θα αναλάβει ή μελέτη να έρμηνεύ-

2. Ό Άριστοτέλης εις τα Πολιτικά μάς παρέχει θεμελιώδεις όρισμούς του ανθρώπου: ό άνθρωπος είναι «φύσει» πολιτικόν ζών, ζών λόγον έχον: «λόγον δέ μόνον άνθρωπος έχει των ζώνων... ό δέ λόγος επί τό δηλούν έστι τό συμφέρον και τό βλαβερόν, ώστε και τό δίκαιον και τό άδικον» (1253, Α). Άλλά τίθεται τό έρώτημα: με τά βασικά αυτά γνωρίσματα του ανθρώπου, τά όποια εκκυριάρχησαν ως κατ' έξοχην κατηγορίες του άρχαίου πνεύματος (πολιτικόν, ζών, λόγος) και δέν έπαυσαν να επηρεάζουν την φιλοσοφικήν και πολιτικήν σκέψη, λύεται άραγε τό πρόβλημα της πολιτικής υπαρξης, ή δομή, ή ουσία, ή σημασία της; Ό Άριστοτέλης συμπληρώνει: «τό μέν γάρ δυνάμενον τη διανοία προοράν άρχον φύσει και δεσπόζον φύσει» (1252, Α). Σχηματίζουμε μιá θεμελιακή εικόνα της πολιτικής υπαρξης με τη βοήθεια των όρων: ζών, πολιτικόν, λόγος, προοράν, άρχον, δεσπόζειν. Εικόνα ή όποία γεννά πολλά προβλήματα και άπορίες: χωρίς να άρνούμεθα τη σημασία του λόγου δέν ήμπορούμε με τη παντοδυναμία του να τά έρμηνεύσουμε όλα ικανοποιητικά. Υπάρχει και ή ανθρωπολογική διάσταση της φιλοσοφίας του Άριστοτέλους βλ. και ύποσ. 3. Σημειώνουμε ότι ή έννοια του λόγου λαμβάνεται με την εύρύτατη σημασία πρβλ. «και των άλλων αίσθησιν έχειν» (1253 Α) αλλά ή προσθήκη αυτή μάλλον περιπλέκει άκόμη τά προβλήματα.

3. Η φιλοσοφική έρμηνεία του άρχαίου ανθρώπου και των ανθρωπολογικών κατακτήσεων της άρχαίας φιλοσοφίας κατέχεται σήμερα από μιá δυσπιστία και γενικά εμφανίζεται μάλλον ύποτιμητική που φθάνει σε άρνητική στάση - άδικα κατα τη γνώμη μας - στάση που ενισχύεται από τά έπιτεύγματα της σύγχρονης φιλοσοφίας του ανθρώπου, που χωρίς να άρνείται κανείς τη σημασία των νέων άποψεων, εμφανίζεται μερικές φορές άκόμη και να παραβλέπει όσα βασικά προσέφερε ή άρχαία σκέψη εις την όλη θεώρηση αλλά και δομική σύσταση, άρθρωση της υπαρξης του ανθρώπου. Παρ' όλην την κυριαρχική σημασία του λόγου εις την άρχαίαν φιλοσοφίαν (βλ. π.χ. Μ. Landmann, Philsophische Anthropologie, Berlin 1955 σελ. 105 κ.έ) ή ούσία και ή δομή του ανθρώπου και κατά συνέπεια οι διάφορες θεμελιακές μορφές της υπαρξης, όπως ή πολιτική ή ή ιστορική υπαρξη, κάθε άλλο παρά εξαντλείται με γενικές κρίσεις που έχουν σάν άφετηρία μόνο τό λόγο.

ση και να συνθέσει δημιουργικά, δρους κυρίως από τον Θουκυδίδη, τον Πλάτωνα, τον Ἀριστοτέλη: ὄραν, προορᾶν, μέλλον, νῦν, συνορᾶν, θεωρεῖν, ἐρᾶν, εἰδέναι, γινώσκειν, προγινώσκειν, προεικάζειν, ἐνθυμείσθαι, φιλοσοφεῖν, φιλοκαλεῖν, μνήμη - ἀνάμνηση, γενόμενα, κρίνειν, εὐψυχία, ἐλευθερία, εὐδαιμονία, αἰδώς, δίκη, σέβας, δέος, ἀρετή, ἦθος, μέριμνα, ἐπιμέλεια, αὐτοσχεδιάζειν - ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα, ἀγαθόν, μέγιστα ἀγαθά, εὖ ζῆν, πόλις, ὄλο, μεγίστη πόλις, μέγιστο μάθημα, ἀκρότης, δεινός, δεινότης, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, μεγαλοφροσύνη, μεγαλοκίνδυνος.

Ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ὡς πολιτική ὑπαρξη πρέπει νὰ θεωρηθῆ, ὡς γνωστική - χρονική ὑπαρξη. Γενικά ἡ ἱστορική - πολιτική - δημιουργική ὑπαρξη ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐκτείνεται πρὸς τὸ παρελθὸν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον, εἶναι δηλαδὴ ὡς χρονική ὑπαρξη «ἐκτατική», διαθέτει μίαν ἐκτατική χρονικότητα, κινεῖται ἐπεκτείνεται κατὰ τὶς διαστάσεις, τοῦ χρόνου. Δρᾶ μέσα στοῦ κόσμου ὡς χρονική καὶ «χωρική» ὑπόσταση. Ἐνεργεῖ μέσα στοῦ χρόνο, ἔχει χρόνο, «εἶναι» χρόνος, ἀλλὰ ἔχει καὶ κατέχει τόπο. Μὲ τὶς δυνατότητες αὐτὲς ἡμπορεῖ βασικά νὰ ὑπάρχη σ' ἓνα συγκεκριμένο χωρὸ καὶ χρόνο, νὰ κινεῖται, νὰ κυριαρχῆ, νὰ ἐλέγχη, νὰ γνωρίζη, δηλαδὴ, νὰ καθορίζη τὴ θέση της μέσα στὴ πολιτική πραγματικότητα καὶ κάθε φορὰ μέσα σὲ ἓνα συγκεκριμένο χωροχρονικὸ πλαίσιο. Ἡ θεμελιακὴ αὐτὴ φιλοσοφικὴ ἀποψη ἴσως ἀγνοεῖται νομίζουμε, ἐφ' ὅσον εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε, ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἀρχαίου πολιτικοῦ φαινομένου.

Ὁ Θουκυδίδης πρῶτος ἐπισημαίνει καὶ καθορίζει τὰ θεμελιακὰ γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπου ὡς δημιουργικοῦ - πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὄντος μέσα εἰς τὴ συγκεκριμένη ἱστορική καὶ πολιτική παλαιστρα: Προορᾶν, προνοεῖν, προγινώσκειν, ἐνθυμείσθαι, κρίνειν, αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα, ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα, μεγίστη πόλις, ἄθλα ἀρετῆς, εὐψυχον, εὐδαιμον ἐλεύθερον. Ὁ Θουκυδίδης γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος ἐκφράζει, μὲ θεμελιώδεις δρους - δομές, τὴν πολιτικὴ ὑπαρξη καὶ εἰδικώτερα μὲ τὸ «προορᾶν» ἐκφράζει καὶ προσδίδει εἰς τὴν ὑπαρξη τὴν εἰδικὴ ἐκείνη θεμελιακὴ σημασία ποὺ ἀποκτᾶ ὁ δρος εἰς τὴν φιλοσοφικὴ θεώρηση τῆς πολιτικῆς ὑπαρξης ὡς δρος ποὺ ὑπαινίσσεται τὸ ὑπαρξιακὸ ἀνοιγμα πρὸς τὸ μέλλον τὴν ὑπαρξιακὴ «μελλοντικότητα» καίριο γνώρισμα τῆς πολιτικῆς στάσης καὶ δράσης τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φιλοσοφικὴ ἐρμηνεία - θὰ ἔπρεπε ἴσως ἐδῶ νὰ προλάβουμε - δὲν ἔχει τὴν πρόθεση νὰ ἐπισημάνη ἀπλῶς σὲ μιὰ «ἐπίπεδη» θεώρηση ἓνα ἐκτατικὸ τυπικὸ σχῆμα ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἐπιθυμεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ νοήματα καὶ σημασίες. Οἱ χρονικὲς διαστάσεις τῆς ὑπαρξης βρῆκαν ἀργότερα στοῦ πλατωνικοῦ μῦθο, καὶ στὴ πλατωνικὴ φιλοσοφία, ὡς βιωμένος χρόνος, μιὰ μνημειακὴ

4. «νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίνεται διὰ μανίας, θεῖα μέντοι δόσει διδομένης. καὶ ἂν δὴ λέγωμεν Σίβυλλαν τε καὶ ἄλλους, ὅσοι μαντικῆ χρώμενοι ἐνθῶ πολλά δὴ πολλοῖς προλέγοντες εἰς τὸ μέλλον ὄρθωσαν...» (Φαῖδρος, 244 Β). Βλ. ἐπίσης:

«Τόδε μὲν ἄξιον ἐπιμαρτύρασθαι, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν οἱ τὰ δνόματα τιθέμενοι οὐκ αἰσχρὸν ἠγοῦντο οὐδὲ ὄνειδος μανίαν· οὐ γάρ ἂν τῆ καλλίστη τέχνη, ἣ τὸ μέλλον κρίνεται, αὐτὸ τοῦτο τοῦνομα ἐμπλέκοντες μανικὴν ἐκάλεσαν» (Φαῖδρος, 244 Β, Γ).

Ἡ Πλατωνικὴ μυθικὴ ὑπαρξη ὡς ἐδῶ ἀπεικονίζεται μᾶς παρέχει τὴν προφητικὴ δύναμη τοῦ προλέγειν τὸ μέλλον μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας μανίας, ἣ καὶ λογικὰ ἀπὸ ἐξωτερικὰ σημάδια (βλ.

έκφραση ως «ανάμνησις - ὄραν, θεωρεῖν - ἐρᾶν⁴». Ἐτσι τὸ μελλοντικὸ πάθος τῆς ὑπαρξῆς, τὸ πάθος γιὰ τὸ μέλλον ὀνομάζεται «ἔρωσις» ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ μέλλον «ἀγών», «ἀπορία», «μέριμνα», «πόνος», καὶ ὁ δημιουργικὸς ἐμπειρικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος τοῦ παρελθόντος τῆς ὑπαρξῆς καὶ οἱ ὑπαρξιακὲς διαστάσεις μὲ μιὰ λέξη: «ανάμνησις».

Μὲ τὴν θεμελιώδη αὐτὴ σύλληψη τοῦ Πλάτωνος: «ανάμνησις - ὄραν - ἐρᾶν - » ἐνωμένη σὲ μιὰ ἐνιαία δομὴ ποὺ θεμελιώνει καὶ ἰδρύει τὴν ὑπαρξὴ καθολικὰ - καὶ ὄχι «ἐννοίες» ἀφηρημένες ἐνὸς «συστήματος» - ἡ γνώση γίνεται γνώση ὑπαρξιακῆ - χρονικῆ: γνώση - ἀνάμνηση, γνώση μέσα στὸ τώρα, καὶ γνώση μελλοντικῆ (προεικάζειν, προορᾶν, προγιγνώσκειν, προφητεύειν). Μὲ τὴ σύλληψη τῶν ἀρχετύπων τούτων δομῶν καὶ τῆ σύνδεση καὶ σύνθεση σὲ μιὰ ὑπαρξιακὴ ὁλότητα ὁ ἄνθρωπος εἰκονίζεται εἰς τὶς θεμελιώδεις διαστάσεις σ' ἓνα στοιχειακὸ πρωταρχικὸ σχῆμα μέσα στὸν κόσμον ὡς δημιουργικὸ, πολιτικὸ καὶ ἱστορικὸ ὄν: καὶ προλαβαίνοντας ὅσα ἀργότερα ἀνάμεσα σὲ ἄλλα θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐρμηνεύσουμε, ὁ ἄνθρωπος ὑψώνεται στὸ ἀγωνιστικὸ ἐποπτικὸ καὶ ἀγωνιστικὸ πολιτικὸ μεγαλεῖο τῆς ἀγρυπνῆς ἐτοιμότητος καὶ ἀδιάλειπτης δημιουργικῆς ὑπέρβασης πρὸς τὸν ἄθλο τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, αὐτογνωσίας καὶ αὐτοσυνείδησης καὶ τῆς πολιτικῆς - δημιουργικῆς ὀλοκλήρωσης. Τὸν Πλάτωνα ἀκολουθεῖ βασικὰ ὁ μαθητὴς του Ἄριστοτέλης.

Ἡ φιλοσοφικὴ θεώρηση κειμένων τοῦ Θουκυδίδου δὲν ἀποβλέπει σ' ἓνα ὑπαρξιακὸ τυπικὸ σχῆμα: ὁ Θουκυδίδης μᾶς ἀποκαλύπτει σὲ ὀρισμένους χαρακτηρισμοὺς μεγάλων προσωπικοτήτων, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους, τὴ δημιουργικὴ συνάρτηση θεμελιακῶν ἀρχετύπων δομῶν, δυνάμεων καὶ δυνατοτήτων τῆς συγκεκριμένης πολιτικῆς ὑπαρξῆς. Δὲν περιορίζεται νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ στρέφεται πρὸς τὸ παρελθόν καὶ πρὸς τὸ μέλλον γιὰ νὰ ἀποφασίσῃ, ἢ ὅτι κρίνει καὶ συλλαμβάνει τὰ δέοντα ὀρθῶς καὶ ταχέως. Τὰ ὑπαρξιακὰ ἀρχέτυπα, ποὺ ἐπισημαίνει ὁ Θουκυδίδης ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου μὲ μνημειακὴ δύναμη, μᾶς ἀποκαλύπτουν ἀρχέτυπες δομὲς καὶ τρόπους θεμελιακοῦς, «μεγέθη» μιᾶς ὑπαρξῆς, διαστάσεις ὑπαρξιακῆς ἐνὸς «κόσμου», ποὺ κυριαρχεῖ ἐπάνω στὸ χρόνο κριτικὰ - ἀξιολογικὰ, ἀναπτυσσόμενη ἀπεριόριστα δυναμικὰ καὶ ἀθλητικὰ εἰς τὴν «αὐτοθεσία» τῆς δικῆς τῆς ἐλευθερίας, στὴ συνειδητὴ συνόραση τῆς ὑψιστῆς ἠθικῆς ἐντολῆς καὶ τῆς πολιτικῆς πραγμάτωσής σὲ μιὰ συγκεκριμένη στιγμή: «Διότι ὁ Θεμιστοκλῆς λόγῳ τῆς φυσικῆς του δεξυτερκειας (ισχύς φύσεως) ἢ ὁποῖα εἶχε πραγματικῶς καταδειχθῆ κατὰ τρόπον ἀπαραγνώριστον, ἦτο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀξιὸς ἐξαιρετικοῦ ὅλως διόλου κατὰ τοῦτο θαυμασμοῦ διὰ τῆς ἐμφύτου εἰς αὐτὸν ὀξείας ἀντιλήψεως, (οἰκεία γὰρ ξυνέσει), καὶ χωρὶς ἀνάγκην ἐνισχύσεως αὐτῆς οὔτε διὰ προηγουμένης διδασκαλίας (προ-

Φαῖδρος 244 Γ) στὴ περίπτωσιν τῆς οἰωνιστικῆς, καὶ ἐμφανίζει σαφεῖς ἀναλογίαι, καλλίτερα, μιὰ συγγένεια, εἰς τὴν βάση μόνον, μὲ τὴν «προφητικὴν» προορατικὴν δύναμιν τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς ποὺ ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἐνορατικὴ αὐθόρμητη ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε μαζί καὶ ἐνθουσιαστικὴ - ἐρωτικὴ. Βλ. καὶ τὴ μελέτη μου «Αἱ μεταφυσικαὶ διαστάσεις τῆς ὑπαρξῆς εἰς τὸν Πλατωνικὸν μῦθον» Ἀθῆναι 1973 σελ. 20-21 ὅπου ἐρμηνεύω τὴν Πλατωνικὴν ὑπαρξὴ ὡς ἐκτατικὴ ὑπαρξ.

μαθών), οὔτε διὰ τῶν μαθημάτων τῆς πείρας (οὔτε ἐπιμαθῶν), καὶ τὰ παρόντα (τῶν τε παραχρῆμα) κατόπιν βραχυτάτης σκέψεως ἔκρινεν ὀξυτάτα καὶ τὰ μέλλοντα (καὶ τῶν μελλόντων) νὰ γίνουν ἐπὶ μακρὸν (ἐπὶ πλείστον τοῦ γενησομένου) διάστημα προεΐκαζεν ἄριστα (ἄριστος εἰκαστής), καὶ ἐκεῖνα μὲν περὶ τῶν ὁποίων ἐκάστοτε ἠσχολεῖτο, εἶχε καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐξηγῆι πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐκεῖνα δέ, περὶ τῶν ὁποίων δὲν εἶχε προσωπικὴν πείραν, ἠδύνατο νὰ κρίνη ἐπαρκῶς (κρῖναι ἱκανῶς), καὶ κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ προῖδη μὲ τὴν ἰδίαν εὐκρίνειαν τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν ποῦ ἐπεφύλαττε τὸ ἀδηλον μέλλον (προεώρα μάλιστα). Καὶ συγκεφαλαίωνων λέγω, ὅτι διὰ τῆς φυσικῆς του ὀξυνοίας καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐλαχίστης προπαρασκευῆς, ἢ ὁποῖα τοῦ ἦτο ἀναγκαῖα πρὸ τοῦτο, ἀνεδείχθη ἱκανώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ διαγιγνώσκῃ ἀμέσως τί ἔπρεπε νὰπραχθῆ ἢ νὰ λεχθῆ» (κράτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα ἐγένετο) (μετ. Ἑλ. Βενιζέλου. Οἱ παρενθέσεις μὲ τὸ ἀρχαῖο κείμενο ἐτέθησαν ὑπ' ἐμοῦ). «Ἦν γάρ ὁ Θεμιστοκλῆς βεβαίωτατα δὴ φύσεως ἰσχυρὴν δηλώσας καὶ διαφερόντως τι ἐς αὐτὸ μᾶλλον ἐτέρου ἀξίος θαυμάσαι; οἰκεία γάρ ξυνέσει καὶ οὔτε προμαθῶν ἐς αὐτὴν οὐδὲν οὐτ' ἐπιμαθῶν· τῶν τε παραχρῆμα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλείστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής· καὶ ἃ μὲν μετὰ χεῖρας ἔχοι, καὶ ἐξηγήσασθαι οἶός τε, ὧν δ' ἄπειρος εἶη, κρῖναι ἱκανῶς οὐκ ἀπήλλακτο· τὸ τε ἀμεινον ἢ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα. Καὶ τὸ ζῦμπαν εἰπεῖν φύσεως μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχύτητι κράτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα ἐγένετο.» (Θουκ. I, 138).

Ἀπὸ τὴν περιγραφὴ αὐτῆ τοῦ Θουκυδίδη ἐπισημαίνουμε τὶς «δομές» τοὺς «ὄρους»: προμαθῶν — ἐπιμαθῶν — μελλόντων — εἰκαστής — ἐξηγήσασθαι — κρῖναι — προεώρα — αὐτοσχεδιάζειν — τὰ δέοντα. Ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦτο ἐπιχειροῦμε νὰ θεωρήσουμε τὶς ρίζες, τὴ ριζικὴ ὑπαρξιακὴ δομικὴ συνάρτηση τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου. Εἰς τὶς δομές αὐτές ἀποδίδεται ἡ μόνιμη ἐσωτερικὴ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα, τὸ πλέγμα, ἡ διάρθρωση τῶν πολιτικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσωπικὴ ἰδιοτυπία τοῦ Θεμιστοκλῆ, οἱ φυσικὲς ἀρετές, ἀποδίδονται ἐξ ἄλλου στὸ ἴδιο κείμενο πολὺ περισσότερο μὲ τὶς λέξεις «ἄριστος - κράτιστος γνώμων - (κρῖναι) ἱκανῶς - μάλιστα - (φύσεως) δυνάμει - βραχύτητι - κράτιστος». Τὰ ἐπίθετα τοῦτα ἐκφράζουν τὴν προσωπικὴν φυσικὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ Θεμιστοκλῆ ἐνῶ οἱ δομές ποῦ προαναφέραμε μὲ ἀρχέτυπη στοιχειακὴ δύναμη ἀποδίδουν τὴν ἐσώτατη ριζικὴ διάρθρωση τῶν ὑπαρξιακῶν δυνάμεων καὶ δυνατοτήτων. Ἡ ὅλη δυναμικὴ ἀλληλεξάρτηση ἐκτατικῶν χρονικῶν καὶ γνωστικῶν διαστάσεων προορατικῶν καὶ ἀναμνηστικῶν κορυφώνεται εἰς τὴ στιγμὴ τῆς καθολικῆς συνόρασης, ὅπου τὸ «εἶναι» ἢ γνωστικὴ ὅλη καὶ τὸ «δεῖν» συναίρουται εἰς τὴν ἀστραπὴ εἰς τὸ «ἐξαίφνης» - ἐὰν μιλοῦσαμε μὲ τὸ Πλάτωνα - εἰς τὸ «αὐτοσχεδιάζειν» τῆς τελικῆς ἀπόφασης.

Ἡ βασικὴ αὐτῆ ἐσώτατη ριζικὴ δομὴ καὶ δυναμικὴ συνάρτηση τῶν ἀρχετύπων δυνάμεων τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς ἐπιβεβαιώνεται καὶ μὲ ὅ,τι λέγει ὁ Περικλῆς «γινῶναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα» (ἡ γνώση ὁμῶς περιλαμβάνει κυρίως τὴν ἐνορατικὴ - προορατικὴ γνώση - πρόγνωση βλ. καὶ «ὕμεις δὲ ἐς. τε τὸ μέλλον καλὸν προγνόντες» (II, 64). Ἀλλὰ ὡς ἐπισημαίνουμε

μέσα από τα λόγια του Περικλή, ή από τα λόγια του Θουκυδίδη για τον Περικλή, τις ἀρχέτυπες δομές της ύπαρξης: «οὐδενὸς ἦσσαν» = συνείδηση μεγαλείου, μοναδικότητα, αὐτογνωσία· «γνῶναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι», «σαφῶς διδάξας», «ἐνεθυμήθη», ἐδῶ περιλαμβάνονται πολλὰ εἶδη γνώσης καὶ πολλοὶ τρόποι, ἀπὸ τὴν ὑψιστὴ «φιλοσοφικῆ» καὶ ἠθικῆ γνώση μέχρι τὴν γνώση τῆ θετικῆ τῆς συγκεκριμένης ἐμπειρικῆς πραγματικότητας.

«Καὶ ὀργίζεσθε ἐναντίον ἀνδρὸς τοιοῦτου ὅπως ἐγώ, ὁ ὁποῖος νομίζω ὅτι εἶμαι ἰκανώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλον ὄχι μόνον νὰ διαγνώσῃ τὰ δέοντα ἀλλὰ καὶ νὰ διαφωτίσω περὶ αὐτῶν τοὺς ἄλλους καὶ ἐπὶ πλέον φιλόπατρις καὶ ἀνώτερος χρημάτων. Διότι ὁ δυνάμενος νὰ διαγνώσῃ τὰ δέοντα ἀλλὰ παραλείπει νὰ διαφωτίσῃ περὶ αὐτῶν τοὺς ἄλλους εἶναι τὸ ἴδιον ὡς νὰ μὴ ἀντελήφθῃ τὸ πρέπον ὀρθῶς. Ὅστις πάλιν ἔχει καὶ τὰ δύο αὐτὰ προσόντα ἀλλὰ δὲν ἔχει φιλοπατρίαν, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὀμιλήσῃ μὲ τὴν ἰδίαν ἀφιλοκερδῆ ἀφοσίωσιν διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἄλλ' ἐὰν καὶ φιλοπατρίαν ἔχει, εἶναι ὁμοῦς κατώτερος χρημάτων, τὰ πάντα ἠμποροῦν νὰ θυσιασθοῦν χάριν αὐτῶν (Θουκ. II, 60 μετ. Ἐλ. Βενιζέλου). «Καίτοι ἐμοὶ τοιοῦτῶ ἀνδρὶ ὀργίζεσθε ὅς οὐδενὸς ἦσσαν οἶμαι εἶναι γνῶναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα, φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσω. ὃ τε γὰρ γνοὺς καὶ μὴ σαφῶς διδάξας ἐν ἴσω καὶ εἰ μὴ ἐνεθυμήθῃ· ὃ τε ἔχων ἀμφοτέρα, τῆ δὲ πόλει δύνους, οὐκ ἂν ὁμοῦς τι οἰκειῶς φράζοι· προσόντος δὲ καὶ τοῦδε, χρήμασι νικωμένου, τὰ ζύμπαντα τούτου ἐνὸς ἂν πωλοῖτο». (Θουκ. II, 60)

Εἰς τὶς γνωστικὲς δυνατότητες γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ ὑπαρξὴ προστίθενται οἱ ἠθικὲς - τὸ ἠθικὸ μεγαλεῖο: «φιλόπολις», πού σημαίνει ὄχι μόνον ὡς εἰς τὴ κοινὴ ἀντίληψη ἀγαπῶ τὴ πόλιν, ἐνδιαφέρομαι μὲ τὴ κοινὴ σημασία, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο, κατέχομαι ἀπὸ γνήσιο ἐρωτικὸ πάθος καὶ μόνιμο ἐρωτικὸ βίωμα γιὰ τὴν πόλιν ὡς τόπο καταξίωσης καὶ ὀλοκλήρωσης τοῦ ἀνθρώπου καὶ βέλτιστης ἀνάπτυξης τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Κατέχομαι ἀπὸ τὸ πάθος γιὰ τὸ νόημα καὶ τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου μέσα εἰς τὴ πόλιν καὶ μέσα εἰς τὸ κόσμον. Ἔτσι τὸ «χρημάτων κρείσσω», καὶ καλλίτερα, «φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσω» δὲν ἐκφράζει νομίζουμε μόνον μιὰν ἠθικὴ θεώρηση, ἀλλὰ τὶς ἀπεριόριστες δυνάμεις τῆς ὑπαρξιακῆς ἐλευθερίας πού προστατεύουν τὴν ὑπαρξὴ γιὰ τὸ μέγα ἔργο τοῦ χρέους καὶ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πολιτικῆς πράξης καὶ ἀκόμα τοῦ μεγίστου ἀθλοῦ! Μέσα στὰ ἐρμηνευτικὰ τούτα πλαίσια τὸ «φιλόπολις» λαβαίνει τὶς ὀρθὲς διαστάσεις τοῦ γνήσιου καὶ ἀυθεντικοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, μέχρις ἐνὸς σημείου, πού τὴ φιλοσοφικὴ ἐρμηνεία ἀπαντοῦμε ἀργότερα εἰς τὸν Πλάτωνα. (Βλ. καὶ τὴν μελέτη μου γιὰ τὸν Ἐπιτάφιο σελ. 279, 284):

Ἀνάλογες στοιχειακὲς, ἀρχέτυπες, δομές ἔχουμε ἐπισημάνει καὶ ἐρμηνεύσει εἰς τὸν Ἐπιτάφιο: «φιλοκαλοῦμεν - φιλοσοφοῦμεν - κρίνομεν - ἀρετῆς ἀθλα μέγιστα - ἀριστοὶ πολῖται - Ἀθῆναι παίδευσις Ἑλλάδος...» Ἡ ἐρμηνεία τῆς μέγιστα - ἀριστοὶ πολῖται - Ἀθῆναι παίδευσις Ἑλλάδος... Ἡ ἐρμηνεία τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς μᾶς παραπέμπει σὲ βασικὰ ἀρχέτυπα σχήματα τοῦ Πλατωνικοῦ μύθου (Συμπόσιο, Φαῖδρος, Πολιτεία) καὶ εἰδικώτερα τῆς μυθικῆς - προφητικῆς - ἐνθουσιαστικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ὑπαρξῆς. Ὁ Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἱστορία τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πνεύματος κατέχει μιὰ μοναδικὴ θέση:

συγκεντρώνει προηγούμενα ρεύματα, συμπυκνώνει τη δλη εμπειρία της εποχής του και αποτελεί και μιὰ δυναμική και δημιουργική άφετηρία της μεγάλης κατοπινής φιλοσοφικής εξέλιξης. Τοῦτο δὲν ἔχει νομίζουμε ἀρκετὰ τονισθεῖ.

Ἡ πλατωνική θεωρία τοῦ ἔρωτος και τῆς ἀνάμνησης, ἐξ ἄλλου, ὡς ἐνιαία θεώρηση μιᾶς ὑπαρξιακῆς ὀλότητας, τῆς «ἐρωτικῆς - ἀναμνηστικῆς» ὑπαρξης,⁴ εἶναι ἓνα κατόρθωμα, ἴσως, τὸ πιὸ μεγάλο τοῦ ἀρχαίου φιλοσοφικοῦ πνεύματος, τὸ θεμελιῶδες, θὰ λέγαμε, πρωτοφαινόμενο τοῦ ἀρχαίου μυθικοῦ - πνευματικοῦ - φιλοσοφικοῦ βίου πὸν ἐμφανίζεται ὡς ἔκτατικό φαινόμενο νὰ θεμελιώνεται - ἀνεξάρτητα - ἀπὸ ἄλλες ἐπιδράσεις πὸν δέχτηκε ὁ Πλάτων - ἐπάνω στις περιγραφές τοῦ Θουκυδίδη - πὸν πρῶτος - ὅπως εἴπαμε - συνέλαβε τὴν ἔκτατική δομὴ τῆς ὑπαρξης. Σὲ μιὰ φράση περικλείει ὁ Θουκυδίδης,⁵ γιὰ νὰ ἀναφέρουμε μόνο αὐτή, τὴ σημασία τῆς ἱστορικῆς ἔκτατικῆς ἐνότητας τῆς ὑπαρξης: «ὄσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκο-

5. «Και ἐς μὲν ἀκρόσιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται· ὄσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν και τῶν μελλόντων ποτὲ αὔθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων και παραπλησίον ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνουν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει. κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μάλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ζυγείται» (Θουκυδίδης 1, 22):

Βλέπε τὴν ἐργασία μου γιὰ τὸν Ἐπιτάφιο σελὶς 296. Γενικὲς ἀπόψεις περὶ τῆς κυκλικῆς κινήσεως τῆς ἱστορίας εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκφράζει ὁ Κ. Γεωργουλῆς εἰς τὸ βιβλίον του «Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας» Ἀθῆναι, 1976. σελ. 49-60: «Αἱ περὶ τῆς ἱστορίας γνῶμαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων» ὅπου ἀναφέρεται εἰς τὸν Θουκυδίδη, Πλάτωνα και Ἀριστοτέλη. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀποψη «και οἱ τρεῖς μεγάλοι Ἑλληνες ἱστορικοὶ (Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Πολύβιος) συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὸ «ὄτι τὸ ἱστορικὸν φαινόμενον ἐμφανίζει μιὰν ὄντολογικὴν διάστασιν, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ ἡ αἰτιοκρατικὴ ἐξήγησις» (σελ. 40). Ναι, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀρχίζει ἡ διερεύνηση τοῦ προβλήματος και ἡ φιλοσοφικὴ ἔρμηνεία, διότι ἐδῶ ἀκριβῶς θεμελιούνται και ἀναπτύσσονται οἱ δημιουργικὲς δυνάμεις τῆς ὑπαρξιακῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὴ γνώμη μας εἶδαν, και εἶπαν περισσότερα ἀπὸ ὄσα τοὺς ἀποδίδουν. Τίθεται ἀκριβῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθέρας δημιουργικῆς πολιτικῆς και ἱστορικῆς ὑπαρξης εἰς τοὺς ἀρχαίους ὄσο, βέβαια, κατάρθωσαν νὰ τὸ συλλάβουν και νὰ τὸ ἐκφράσουν.

Πολλὲς φορές, σὲ κείμενα μεγάλων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ἀνευρίσκει κανεῖς φράσεις μὲ παράθεση μεγάλων ἀρετῶν και γνωρισμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἐνδεικτικὰ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου και τῆς ὑπαρξιακῆς ἀξιοσύνης. Ἡ ἀναφορὰ ἀρετῶν, ἀκόμα και μεγίστων και κορυφαίων, χαρακτηρίζει μὲν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου και πάντοτε ὁμοῦ κατὰ τρόπον ραψωδικὸ και γενικὸ και πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποδίδῃ τὴν ἐσωτερικὴν δομὴν και οὐσία, τὸ νόημα και τὸ σκοπὸ τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ κόσμον μέσα στὴ Πολιτεία ὡς ἐνιαία ὀλοκληρωμένη ὑπαρξὴ, πὸν εἶναι στὸχος τῆς φιλοσοφικῆς ἔρμηνείας.

Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀποδίδεται, δὲν ἐρμηνεύεται φιλοσοφικὰ μὲ τὴν παράθεση ἀρετῶν, μὲ τὴν ραψωδικὴ ἀναφορὰ μὲ τὴν προσφυγὴ σὲ μιὰ δέσμη ἠθικῶν ἀξιών. Ἡ παράθεση ὄρων δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως φιλοσοφικὴν ἔρμηνεία οὔτε συνθετικὴ συνύραση τῆς οὐσίας και τοῦ νοήματος αὐτῆς. Ἡ ἔρμηνεία, ὡς μέθοδος, ἀποβλέπει ἀντιθέτως εἰς τὴ μελέτη μας εἰς τὴ ριζικὴ σύλληψη ἀρχετύπων δομῶν και δυνάμεων και τὴ σύνθεση σὲ ἓνα δημιουργικὸ δυναμικὸ σύνολο, ζωντανό, κινούμενον, μέσα στὴ πολιτικὴ πραγματικότητα, μέσα στὴ ἱστορία, ὡς ἐλεύθερη δημιουργικὴ ἱστορικὴ και πολιτικὴ ὑπαρξὴ, μὲ ἀπεριόριστες δυνατότητες ἀυθορμίας και πρωτοτυπίας, πέρα ἀπὸ ὀποιαδήποτε δέσμευση, πέρα ἀπὸ κάθε αἰτιοκρατικὴ καθοριστικότητα, ὅπου εἰς τὸ ὑπαρξιακὸ σύνολο νὰ καθορίζεται μὲ σαφήνεια ἡ ἀγεωύρωτη ἰδιαιότητα πὸν ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ ζῶον, τὸ εἰδικὸ μεγαλεῖο πὸν κάνει τὸν ἄνθρωπον «ἀνθρωπον» και ὡς μεμονωμένη ὑπαρξὴ και ὡς πολιτικὴ ὄντοτητα.

πειν και των μελλοντων... κατα το ανθρωπινον τοιούτων και παραπλησιων ε-
 σεσθαι...» Το «ανθρωπινον» μέσα στον άνθρωπο σαν ειδική ουσία του ανθρώ-
 που αναλαμβάνει να κρίνει το παρελθόν, να προειπή το μέλλον, να αξιολογή-
 ση την ιστορία, να συλλάβη τους νόμους της ιστορίας τη δομή του κόσμου
 της ελευθερίας και της δημιουργίας του ανθρώπου. Διότι εάν ή σημασία, ή
 δόξα, ή αιωνιότητα του Θουκυδίδη περιορισθή σύμφωνα με το χωρίο τουτο
 της προσωπικής του αυτογνωσίας («γνώθι σαυτόν») σε μιὰ επιφανειακή έρμη-
 νεία, εφ' όσον ο άνθρωπος παραμένει ένα αμετάβλητο σταθερό όν ένα άγριο
 όν, που διαπράττει ωμότητες, ή ιστορία θα επαναλαμβάνεται επαναφέρουσα
 κατά διαστήματα αγριότητες, τότε ή πρόβλεψη αυτή δεν θα διαφέρει πολύ από
 την πρόβλεψη ενός ζωολόγου, ενός συγγραφέως της φυσικής ιστορίας, που
 θα ισχυριζότανε ότι εφ' όσον τα άγρια θηρία παραμένουν τα ίδια τότε και ή ά-
 γριότητα των θηρίων και οι συνέπειες τούτων δεν πρόκειται να εξαφανιστούν
 από την ιστορία των ζώων! Η αιωνιότητα του Θουκυδίδη όφείλεται, πολύ πε-
 ρισσότερο, βέβαια, εις το «ανθρωπινον» εις την δομή και το νόημα της
 δημιουργικής - πολιτικής - ιστορικής ύπαρξης που πρώτος έθεσε σαν θεμέλιο
 του αρχαίου πολιτικού φαινομένου και άποτέλεσε την άφετηρία τη πηγή για
 τους μεγάλους φιλοσόφους που ακολουθήσαν. Γι' αυτό εις την θεώρηση που
 ακολουθεί έχουμε τον Θουκυδίδη σαν άφετηρία και προσπαθούμε να προσπε-
 λάσουμε τους μεγάλους φιλοσόφους μέσα από συγκεκριμένα πρωταρχικά άρ-
 χέτυπα βιώματα, δυνάμεις, που είναι δυνάμεις και δομές ύπαρξιακές.⁶

Το πολιτικό φαινόμενο, που στην όλότητα του είναι το πιο σύνθετο άλλα-
 και στην ειδική θεώρηση ως «κόσμος» του ανθρώπου ευρύτερο όλων των άλ-
 λων μορφών της ύπαρξης, περιλαμβάνει τον άνθρωπο σε όλες του τις διαστά-
 σεις, είναι φαινόμενο ύπαρξιακό ακριβώς με τη σημασία ότι περιλαμβάνει

6. 'Αλλά γιατί είναι ύπαρξιακές; Ποιά «γενική» σημασία αποδίδουμε εις τον όρο τουτο; Πό-
 σα θα ήμπορούσε να αναφέρει κανείς από τα ειδικά γνωρίσματα του αρχαίου βίου και την ίδιο-
 τυπία και μοναδικότητα του ανθρώπου; από τη ζωή και το θάνατο του Σωκράτη, από τη ζωή
 και τις δυνάμεις του πλατωνικού μύθου, από τη ζωή του Πλάτωνος, από την άσκησι, τη παι-
 δεία και ολοκλήρωση του ανθρώπου, τον άγωνα, την άγωνία, το πόνο, το πάθος, τη μέριμνα,
 για το μέγιστο μάθημα, από τον τιτανικό άγωνα, τη «γιγαντομαχία» των φιλοσόφων, από τον
 άγωνα του 'Αριστοτέλη να συλλάβη τις ύψιστες άρετές, την «άκρότητα», από τον άγωνα των
 φιλοσόφων να συλλάβουν το «μέγιστο», την άρετή που είναι άρετή του ανθρώπου και ανθρωπι-
 νη άρετή, τον άγωνα για την ελευθερία και την «άποθέωση» του ανθρώπου μέσα εις τη πόλη
 μέσα εις το κόσμο. 'Ας θυμηθούμε τέλος τις περιγραφές του 'Επιταφίου με τη τραγικό βίωμα
 για το θάνατο — τα πρώτα λόγια — και ύστερα ως αναπολήσουμε τις τελευταίες φράσεις... «τά μέ-
 γιστα άθλα...» τον άριστο πολίτη: έχουμε πολλές άραγε τέτοιες «ύπαρξιακές» περιγραφές εις την
 ιστορία του πνεύματος μεταξύ του ανοίγματος των αντιθέσεων και εντάσεων της συγκεκριμέ-
 νης ύπαρξης, της άβυσσου της χρονικότητας το χάσμα του θανάτου και του «μεγίστου». Του
 μεγίστου που καλείται παρ' όλων τουτο να πραγματώση το θνητό και παροδικό και περιορισμέ-
 νο τουτο όν, ο άνθρωπος, με τη δική του δύναμη με το δικό του μεγαλείο: «Και ένειστεύθη-
 σαν μόν εις την έλπίδα το άδηλον της έπιτυχίας του άγώνος, άλλ' ό,τι άφορά εις τον παρόντα
 και πρό των όφθαλμών των κινδυνόν, έστηρίχθησαν μόνον εις έαυτούς και το προσωπικόν των
 και ήρρος (Θουκ. II, 42). μετ. Ε. Βενιζέλου). «'Αθλα γάρ οίς κείται άρετής μέγιστα, τοίς δέ και άν-
 θρωποι άριστοι πολιτεύουσιν» (Θουκ. II, 46). «Διότι όπου μέγιστα όρίζονται βραβεία άρετής εκεί
 και άριστοι πολίται οίκουν την πόλιν (μετ. Βενιζέλου).

συγκεκριμένες και πραγματικές δομές που είναι ριζικές και πρωταρχικές δυνάμεις του ανθρώπου που ανήκουν στη φύση του ανθρώπου και αναπτύσσονται εις τὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου εις τὸ συνεχῶς διευρινόμενον προσωπικὸ δημιουργικὸ κόσμον τῆς ἐλευθερίας.

II. Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ ὡς χρονικὴ ὑπαρξὴ:

νόημα καὶ σημασία τῶν ὑπαρξιακῶν ἐκτάσεων «παρελθόν - παρὸν - μέλλον», νόημα καὶ σημασία τῆς δομικῆς συνάρτησης «ἀνάμνησις - ὄρᾶν - ἔρως»: ἀρχέτυπο θεμέλιο τῆς δημιουργικῆς - ἱστορικῆς - πολιτικῆς ὑπαρξῆς. Ἡ ἰδιομορφία τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς.

Σημαντικὲς ἐμφανίζονται ὀρισμένες ἀναλογίες μεταξὺ ὑπαρξιακῶν στοχασμῶν τοῦ Θουκυδίδη καὶ θεμελιωδῶν θεμάτων τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ εἰδικώτερα τοῦ πλατωνικοῦ μύθου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπισήμανση κατ' ἀρχὴν τῶν ἀναλογιῶν τούτων καὶ ἡ ἀποκάλυψη τῆς ὕφισταμένης συγγενείας, συναφείας, ριζικῶν δομῶν τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐντόπιση θεμελιωδῶν ἀναλογιῶν: μεταξὺ τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐμφανίζεται στὸ Θουκυδίδη, καὶ τοῦ πλατωνικοῦ μυθικοῦ ἀνθρώπου ποῦ θεωρεῖται εἰδικὰ ἐδῶ εἰς τὴν ἀρχέτυπη - δομὴ - πέρα ἀπὸ τὴν ἄλλη φιλοσοφικὴ σημασία - κυρίως ὡς πολιτικὴ ἱστορικὴ ὑπαρξὴ, ὅσο εἶναι δυνατὸ τοῦτο νὰ εἰπωθῆ, χωρὶς νὰ κινδυνεύουμε ἀπὸ παρερμηνείες: Γιατὶ ὀφείλουμε νὰ τονίσουμε ὅτι οἱ σημειούμενες ἀναλογίες ἀφοροῦν εἰς τὴν ριζικὴ δομικὴ σύσταση τῆς ὑπαρξῆς καὶ τὴν ἀρχέτυπη συνάρτηση ὀρισμένων δυνάμεων καὶ δυνατοτήτων αὐτῆς, χωρὶς βέβαια νὰ παραγνωρίζουμε τίς σημαντικὲς ἄλλες διαφορὲς μεταξὺ Θουκυδίδη καὶ Πλάτωνος.

Ἄν εἶναι δυνατὸ ἐδῶ νὰ συνοψίσουμε, ἢ προσοχὴ μας στρέφεται πρὸς τὴ διάσταση, κατ' ἀρχὴν, τῆς ὑπαρξῆς πρὸς τὸ παρελθόν καὶ πρὸς μέλλον, καὶ τὴν ἴδια πάλι διάσταση «ἀνάμνησις», - «ἔρως», δηλαδὴ ὡς βιωμένο χρόνο κατὰ τὴν ἔκταση τῆς ἀνάμνησης πρὸς τὸ παρελθόν καὶ τὴν προέκταση τοῦ ἔρωτος πρὸς τὸ μέλλον, ἐνῶ ἡ θεωρία, τὸ «θεωρεῖν», καλλίτερα, τὸ «ὄρᾶν» ἐκφράζει θεμελιακὴ πρωταρχικὴ ἐνέργεια τοῦ παρόντος, ἐνέργεια τῆς ὑπαρξῆς μέσα στὸ «τώρα». Ἡ ἐρμηνεία ἀποβλέπει ἐδῶ εἰς τὴν εἰδικὴ θεώρηση τῆς ἀνάμνησης, καὶ τοῦ πάθους (ἔρως) ὡς πολιτικῶν ἀρχετύπων δυνατοτήτων, ὡς δομῶν καὶ τρόπων τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς καὶ εἰς τὴ διαφώτιση τῆς ἐρμηνευτικῆς ὑπαρξῆς, εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς γνωστικῆς καὶ εἰδικώτερα μιᾶς ἐνορατικῆς - προφητικῆς - ἐρωτικῆς - γνωστικῆς ὑπαρξῆς, ποῦ ἔχει σκοπὸ τὴν πρόγνωση, προόραση τοῦ μέλλοντος.

Πρέπει ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε ὀρισμένα χωρία γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε πῶς ὀδηγοῦμεθα σ' αὐτὲς τίς «συγκρίσεις», γιατί πολὺ πιθανό, ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀπορῆ καὶ νὰ ἀναλογίζεται πῶς δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, ποῦ φαίνονται τόσο ἀπομακρυσμένα μεταξὺ τους, νὰ γίνονται ἀφετηρία ὀρισμένων ἀπο-

καλυπτικῶν προσεγγίσεων και ἀκόμα μιᾶς διαφόρου ὀπτικῆς τοῦ ἀρχαίου ἀνθρώπου.

Ὡς πρὸς ἄλλες ἀντιρρήσεις πού ἀφοροῦν εἰς τὴν μέθοδο, νομίζουμε ὅτι ἡ σημασία τοῦ Πλατωνικοῦ μύθου εἶναι σημαντικὴ και μάλιστα ὡς φιλοσοφικὴ δημιουργία, ὡς δημιουργία μὲ φιλοσοφικὸ χαρακτήρα: Θέτουμε μιὰ βασικὴ ἀρχὴ ἐρμηνείας τοῦ μύθου, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμη μας εἶναι ὀρθὴ και δημιουργικὴ: Ὁ μῦθος εἰς τὴ πλατωνικὴ φιλοσοφία εἶναι ὄχι «μῦθος» ἀλλὰ «φιλοσοφικός» μῦθος. Κανένας νομίζουμε δὲν δύναται νὰ διαφωνήσῃ. Κατόπιν, και τοῦτο πρέπει νὰ τονίσουμε, οἱ ριζικὲς δομὲς τοῦ πλατωνικοῦ μύθου και εἰδικώτερα οἱ ἀρχέτυπες δομὲς τοῦ ἀνθρώπου ὡς διαγράφονται εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ μυθικοῦ ἀνθρώπου τοῦ πλατωνικοῦ μύθου δὲν εἶναι μῦθος ἀλλὰ φιλοσοφικὲς συναρτήσεις - δομὲς, δηλαδὴ ἀλήθειες, ἀντικειμενικὲς, μὲ καθολικὴ σημασία και νόημα.

Σύμφωνα μὲ τίς περιγραφὲς τοῦ πλατωνικοῦ μύθου ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν

7. «Πρὸς γάρ ἐκεῖνοις αἰεῖ ἐστιν μνήμη κατὰ δύναμιν... (Φαῖδρος 249, Δ) ... δταν τὸ τῆδέ τις ὄρων κάλλος, τοῦ ἀληθοῦς ἀναμνησκόμενος... ὄρνθος δίκην βλέπων ἄνω» «Ἀναμνησθεσθαι δὲ ἐκ τῶνδε ἐκεῖνα οὐ ράδιον ἀπάση» (Φαῖδρος 250 Α).

Δύο εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν μεγάλες δυνάμεις τῆς ἱστορικῆς και πολιτικῆς ὑπαρξῆς: τὸ προορᾶν, ἡ πρόγνωση πού στρέφεται πρὸς τὸ μέλλον, και ἡ ἀνάμνηση, ἡ δυνατότητα στροφῆς πρὸς τὸ παρελθόν. (Μέσα ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς θὰ ἐκτιμήσουμε τίς θεμελιώδεις δυνάμεις και δυνατότητες τοῦ ὅλου πολιτικοῦ φαινομένου, ὄχι μόνο εἰς τὸν Θουκυδίδη και τὸν Πλάτωνα. Ὁ Σόλων μιᾶς μιλάει γιὰ τὴ πρόγνωση και τοὺς κινδύνους πού συνδέονται μὲ τὴν ἀνασφάλεια τῆς πολιτικῆς γνώσης και ὁ Αἰσχύλος γιὰ τὴν σημασία τῆς περασμένης ἐμπειρίας: «Ὅλαι αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου συνοδεύονται ἀπὸ διακινδύνευσιν· και κανεὶς δὲν γνωρίζει δὲν ἀρχίζει ἐν ἔργον πού θὰ καταλήξῃ. Ἀλλὰ καιτοὶ κανεὶς προσπαθεῖ νὰ ἐνεργεῖ ὀρθῶς, ἐπειδὴ δὲν ἔκαμεν ὀρθὴν πρόβλεψιν, συμβαίνει νὰ περιπίπτῃ εἰς συμφορὰν μεγάλην και βαρυτάτην» (μετ. Κ. Γεωργούλη). Και ὁ Αἰσχύλος εἰς τοὺς γνωστοὺς στίχους: «τὸν φρονεῖν βροτοῦς ὀδῶ/σαντα τὸν πάθει μάθος/θέντα κυρίως ἔχειν». Ἡ περασμένη ἐμπειρία πολῦτιμη ὡς γνώση ἐπανέρχεται στὴ ζωὴ τῆς συνείδησης ἀκάλεστα ἀλλὰ και εἰς τὴν ἀνάμνηση πού τὴν ἀνακαλεῖ. Εἰς τὰ δύο τοῦτα παραδείγματα πόσο ἐνεργὰ ἐμφανίζεται ἐπίσης ἡ σύμφυση πολιτικοῦ γεγονότος και ὑπαρξιακῶν δομῶν και τρόπων. Γι' αὐτὸ θὰ μιλήσουμε ὁμως εἰς τὰ ἐπόμενα. Ἄς ἐπιβλέθουμε ὁμως τώρα εἰς τὸν Πλάτωνα. Ἐδῶ ὁ Πλάτων μιᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τὴν μυθικὴ — μεταφυσικὴ ὑπαρξιακὴ δυνατότητα τῆς ἀνάμνησης: ἐκεῖνοις... μνήμη κατὰ δύναμιν... ὄρων... ἀναμνησκόμενος... βλέπων ἄνω... ἐκ τῶνδε ἐκεῖνα... λήθην ἔχειν...» μνημειακὴ σύλληψη τῆς ἀρχέτυπου μνημῆς «ἀνάμνησις — ὄρᾶν — ἔρωσ» πού εἶναι γενικὰ βάση και θεμέλιο τῆς ἱστορικῆς και πολιτικῆς ὑπαρξῆς. Σὲ μιὰ σύντομη διατύπωση ἀρχετύπων δομῶν θὰ ἠμπορούσαμε νὰ ἐπισημάνουμε ἀλλὰ και νὰ προβοῦμε εἰς τίς ἀκόλουθες δομικὲς ὑπαρξιακὲς συνδέσεις: παρελθόν — παρόν — μέλλον — και ἀντιστοίχως ἀνάμνηση — ὄρᾶν — ἔρωσ: πού ἀποδίδουν τὴν ὁλότητα και ἐνότητα τῶν διαστάσεων τοῦ χρόνου και τῶν θεμελιακῶν δυνάμεων τῆς ὑπαρξῆς: εἰς τὴν συμπλοκὴ και συνάρτηση τῶν δομῶν τούτων ἰδρύεται και θεμελιούται σὲ μιὰ πρωταρχικὴ στοιχειακὴ σύνδεση ἡ ἱστορικότητα και ἡ «πολιτικότητα» τῆς ὑπαρξῆς: Ἡ ἀνάμνηση εἰς τὸν Πλάτωνα δὲν εἶναι μόνο μυθικὴ — μεταφυσικὴ δύναμη ἐπιστροφῆς (και ἐδῶ τίθεται ἡ δυνατότητα τοῦ ἐπιστρέφειν) ἀλλὰ και ἐμπειρικὴ δύναμη πού ἀνακαλεῖ συγκεκριμένα βιώματα (βλ. Συμπόσιο «καὶ ἀπὸν μεμνημένος» (209). Ὁ ἔρωσ πάλι εἶναι κατ' ἐξοχὴν δύναμη στραμμένη πρὸς τὸ μέλλον: «τὸ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον» (200 Ε).

Ἀπὸ τὴν ὑπαρξιακὴ συνάρτηση τῶν δομῶν ἔρωσ — ὄρᾶ — ἀνάμνηση πού συνδέεται μὲ τὸ «κρῖναι» — «μέγιστα ἀγαθῶν», εἰς τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Φαῖδρου, δηλαδὴ μὲ τίς ἀρχέτυπες δομικὲς ἀλληλουχίες τῆς μυθικῆς πλατωνικῆς ὑπαρξῆς, προκύπτει σαφέστατα ἡ ἀναλογία μεταξὺ Πλα-

δυνατότητα τὸ θεμελιακὸ γνῶρισμα νὰ «βλέπη», νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἐρωτικό πάθος, ἔντονο, ὀλόκληρος (καὶ γιὰ τοῦτο ἀλλὰ καὶ διότι ἔχει ἀνάμνηση) ἀναθυμᾶται (ἀναβλέπειν, ἀναμνησθεσθαι, μνήμη κατὰ δύναμιν) στρέφεται πρὸς τὸ παρελθόν: τὸ παρελθόν τοῦτο εἶναι ἓνα προϋπαρξιακὸ παρελθόν πού ἀναφέρεται στὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς πρὶν ἔλθει στὸ κόσμον. Παρ' ὄλον τοῦτο καὶ χωρὶς νὰ τὸ ταυτίζουμε μὲ τὸ ἱστορικὸ ἢ ἐμπειρικὸ παρελθόν (Συμπόσιο) δὲν παύει νὰ εἶναι «παρελθόν». Ἦδη μὲ αὐτὴ τὴ θεμελιακὴ ἐνιαία δομικὴ διάρθρωση (ἀνάμνησις - ὄρᾶν - ἐρᾶν) στρέφεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ παρελθόν δύναται νὰ «ἐπιστρέφει», ἔχει τὴ δυνατότητα τῆς ἐπιστροφῆς: θεμελιακὸ τυπικὸ γνῶρισμα, κατ' ἀρχὴν, σὲ μιὰ τυπικὴ πρώτη φάση, εἰς τὴ θεώρηση τῆς ἱστορικῆς ὑπαρξῆς. (Ἔχω ἱστορία, εἶμαι ἱστορικὴ ὑπαρξή, προϋποθέτει σὲ μιὰ λιτὴ, στοιχειακὴ διατύπωση ὅτι ἔχω παρελθόν καὶ μπορῶ νὰ ἐπιστρέψω πρὸς τοῦτο κατὰ βούληση).

Τὸ πλατωνικὸ τοῦτο σχῆμα πού ἐκφράζει τὴν ἀρχέτυπη δομὴ τῆς ὑπαρξῆς καὶ τοῦ «κόσμου» τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι κάτι αὐτονόητο. Ἡ συνάρτησι τῶν ὑπαρξιακῶν δομῶν (δυνάμεων δυνατοτήτων), μέσα σὲ μιὰ ὑπαρξιακὴ ὀλότητα, πού πρῶτος ὁ Πλάτων συνέθεσε καὶ ἐξέφρασε φιλοσοφικὰ σὰν πρωταρχικὴς δυνάμεις (βάση θὰ λέγαμε τοῦ ὄλου πλατωνικοῦ «συστήματος») ἀποτελεῖ ἴσως τὴ μεγαλύτερη σύλληψη τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία τῆς ὑπαρξιακῆς αὐτῆς δομικῆς συνάρτησης, νομίζουμε, ὅτι δὲν ἔχει στίς ὀρθὲς διαστάσεις μέχρι σήμερα ἐκτιμηθῆ ἀπὸ ὀρισμένες πλευρὲς ὅπως θὰ ἔπρεπε. Ἐμεῖς σὲ τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου δὲν βλέπουμε μόνο τὴ φιλοσοφικὴ καὶ μυθικὴ ὀλότητα, γενικά, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦμε εἰδικώτερα νὰ τονίσουμε τὴ πρωταρχικὴ διάρθρωση ὡς ἐνιαία δομὴ «ἔρως - δραση - ἀνάμνηση» ὡς θεμελιακὴ βάση μιᾶς ὑπαρξῆς πού ἀκριβῶς γιὰ τοῦτο ἔχει παρελθόν καὶ μέλλον: εἶναι ἱστορικὴ - πολιτικὴ ὑπαρξή σὲ μιὰ πρωταρχικὴ σύλληψη. Ἡ φράση τοῦ Φαῖδρου «ἀναμνησθεσθαι ἐκ τῶνδε ἐκεῖνα» εἶναι κλασσικὴ ἐκφραση τῆς ἀναμνηστικῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὸ παρελθόν δηλαδὴ ἀρχέτυπη ἐκφραση τῆς μυθικῆς «ἱστορικῆς» δομῆς τῆς ὑπαρξῆς, τῆς ὑπαρξῆς πού διαθέτει μὲ τὴν βοήθεια τῆς ἀνάμνησης μιὰ δημιουργικὴ συνέχεια, συνάρτησι μὲ τὸ παρελθόν καὶ ἡμπορεῖ κατὰ προαίρεση σὲ ἐλεύθερη ἐκλογὴ («κατὰ δύναμιν») νὰ ἀξιοποιῆ τὸ παρελθόν εἰς τὸ παρόν, ἀφ' οὗ ἡμπορεῖ νὰ τὸ ἐπαναφέρῃ ἀξιολογικὰ κατὰ βούλησιν:

«Περὶ δὲ κάλλους, ὥσπερ εἶπομεν, μετ' ἐκείνων τε Ἐλαμπεν δν, δευρὸ τ' ἐλθόντες κατείληψαμεν αὐτὸ διὰ τῆς ἐναργεστάτης αἰσθήσεως τῶν ἡμετέρων στίλβον ἐναργέστατα» (Φαῖδρος 250Δ) κάλλους κατάληψις - κάλλους ἀνάμνη-

τωνικῆς μυθικῆς καὶ Περικλείδους πολιτικῆς ὑπαρξῆς, γενικά πάντοτε, στὴ στοιχεικὴ θεώρηση. Ὁ τόνος ὅμως εἰς τὸν Πλάτωνα πέφτει κατ' ἐξοχὴν ἐπάνω στὸ πάθος, στὴν ἐνθουσιαστικὴ ἐρωτικὴ ὑπαρξή, ἐνῶ στὸν Ἐπιτάφιον τοῦ Περικλῆ προκύπτει διακριτικὰ «ἔμμεσα» κάπως ὄχι βέβαια τόσο ἔντονα ὡς εἰς τὸν Πλάτωνα: «φιλοκαλοῦμεν - θεῶμενοι ὡς ἔρασταί» (Βλ. Ἐπιτάφιον καὶ ἐργασία μου σελ. 278). Μὴ λησμονᾶμε ὅμως ἐπίσης ὅτι ἡ περικλείει ὑπαρξή χωρὶς φιλοπατρία, χωρὶς ἐρωτικὸ πάθος, εἶναι ἀδιανόητη. Ἡ φιλοπατρία εἶναι ὄχι ἐξωτερικὸ ἐνδιαφέρον ἢ στενὴ συναισθηματικὴ κλίση ἀλλὰ καὶ ἐρωτικὸ βίωμα πρὸς τὸν πολίτην πρὸς τὴν πόλιν καὶ πρὸ παντός πρὸς τὴν ὀλότητα Πολίτης - Πολιτεία.

σις, θα μπορούσαμε ίσως με αυτή τη φράση να αποδώσουμε το χωρίο που πρηγήθηκε. Με τη φράση αυτή ο Πλάτων εκφράζει την «ανάμνηστικότητα» της ύπαρξης δηλαδή ένα κύριο στοιχείο του ιστορικού και πολιτικού φαινομένου. Τη θεμελιακή αυτή ιδιότητα της ύπαρξης θα προσπαθήσουμε να αποδώσουμε ως εξής: Αυτό που απασχολεί «τώρα» τόν άνθρωπο, αυτό που κατέλαβε τώρα ο άνθρωπος με την πρωτοβουλία της δράσης του τόν παραπέμπει σε κάτι ανάλογο τού παρελθόντος, και όχι μόνο τούτο, αλλά έχει τη δυνατότητα να στραφῆ, να έκταθῆ (καί αυτό απαιτεί προσωπική δύναμη) και να επανέλθῃ στο «τώρα» και να προσθήσῃ εἰς τὸ «τώρα» αὐτὸ πού ἐπαναφέρει καθιστώντας τὴ γνώση του καὶ τὸν ἑαυτὸ του πλουσιώτερο καὶ ἀξιώτερο.

Ἡ στροφή κατὰ βούληση πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ ἐπάνοδος εἰς τὸ «τώρα» εἶναι, πάντοτε μέσα στὰ πλαίσια τοῦ μύθου, μιὰ στοιχειακὴ ἔκφραση τῆς ιστορικότητος τῆς ὑπαρξης. «Θυμᾶμαι», «ἐπαναφέρω», «ἀξιοποιῶ» ἐπιτρέπουν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ ὑπαρξη ἔχει «ἱστορία», καὶ «ἱστορικότητα», καὶ ἀκόμα, ἔχει τὴν ἀνάλογη ὀλικὴ δομὴ τῆς δημιουργικῆς ἱστορικῆς - πολιτικῆς ὑπαρξης: Γιατί ὅπως δὲν ἔμπορεῖ νὰ βοηθῆ ἱστορικὴ ὑπαρξη χωρὶς ἀνάμνηση ἔτσι δὲν ἔμπορεῖ νὰ βοηθῆ καὶ πολιτικὴ ὑπαρξη χωρὶς ἀνάμνηστικὴ δυνατότητα, χωρὶς νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι ἡ ἀνάμνηση δὲν εἶναι μεμονωμένη δυνατότητα ἀλλὰ ἀνήκει σὲ μιὰ ὑπαρξιακὴ προορατικὴ - ἐρωτικὴ ὁλότητα.

Ἐτσι ὁδηγοῦμεθα εἰς τὴν σκέψη ὅτι ἡ δομὴ τῆς πολιτικῆς ὑπαρξης, ἡ ἔκτατικὴ χρονικὴ ὑπαρξη ὅπως καὶ ὅσο περιγράφεται εἰς τὸν Θουκυδίδη, τὸ προορᾶν, ἡ ἐνορατικὴ πρόβλεψη, ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ἀνάμνηστικὴ δυνατότητα, ἀφ' ἑτέρου πού εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὸ «ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα» δηλ. ἡ ἐνορατικὴ - ἐρμηνευτικὴ - γνωστικὴ - πολιτικὴ ὑπαρξη, παρουσιάζει ἀναλογίαις μὲ τὴ ριζικὴ δομὴ τῆς ἐρωτικῆς - ἀνάμνηστικῆς θεωρητικῆς καὶ δημιουργικῆς ὑπαρξης τοῦ Πλάτωνος, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἀποκαλυπτικὴ - ἐνορατικὴ ὑπαρξη, ὡς ἐνθουσιαστικὴ ὑπαρξη (μανία), πού μπορεῖ διὰ τούτο νὰ προβλέπῃ τὸ μέλλον καὶ νὰ συλλαμβάνῃ ἀλήθειαι σωστικῆς γιὰ τὴ πόλη (Φαῖδρος 244B).

Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῶν ἀναλύσεων πού προηγήθηκαν; Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς πολιτικῆς στάσης, τὸ πολιτικὸ νόημα τῆς ὑπαρξης ὑπὸ τὸ φῶς τούτων τῶν δεδομένων; «Προορᾶν» εἰς τὴν ὑπαρξιακὴν πολιτικὴν σημασία δὲν σημαίνει μιὰν ἀπλὴν πρόγνωση, νὰ προβλέψω τι ἐπακολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποφασίσω: νὰ προβλέψω τι πρέπει καὶ νὰ λεχθῆ, ἀλλὰ καὶ τι πρέπει καὶ νὰπραχθῆ. Διότι οὔτε τι ἐπακολουθεῖ οὔτε πῶς πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ οὔτε τι πρέπει νὰ ἀποφασισθῆ οὔτε ποιῆς θὰ εἶναι οἱ συνέπειαι τῶν ἀποφάσεων εἶναι αὐτονόητα καὶ προσφέρονται «ἔτοιμα». Ὑπὸ τὸ φῶς τούτων τῶν προβλημάτων θὰ ἔχετε κανεῖς τὸ ἐρώτημα:

Τὶ νόημα ἔχει τὸ γεγονὸς τῶν χρονικῶν ἐκτάσεων; Ἡ πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ δώσουμε ἕνα τυπικὸ τῆς γνωστικῆς χρονικῆς ὑπαρξης σχῆμα, καὶ αὐτὸ ἐπιθυμοῦμε νὰ τὸ τονίσουμε ἰδιαίτερος, ἀλλὰ τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ ἔκτατικοῦ σχήματος, δηλαδή τῆς πολιτικῆς ὑπαρξης.

Ἡ δυναμικὴ θεώρηση τῆς χρονικῆς ὑπαρξης, τῆς ἐκτατικῆς - γνωστικῆς -

ἠθικῆς - πολιτικῆς, ὑπαρξῆς μᾶς ὀδηγεῖ εἰς ἓνα σχῆμα ὑπαρξιακὸ ὄχι τυπικὰ ἔκτατικό, ἀλλὰ δυναμικὰ - κυριαρχικὸ, δημιουργικὸ, μέσα εἰς τὸ χωρὸ καὶ εἰς τὸ χρόνο. (Πρβλ. καὶ τὸν ὄρισμό τοῦ Ἀριστοτέλη «τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν ἄρχον φύσει καὶ δεσπόζον φύσει» Βλ. ὑποσ. 2) Ἡ χρονικὴ ὑπαρξὴ προϋποθέτει ἓνα «τώρα», ὡς ἔκτατικὴ ὑπαρξὴ τοποθετεῖ τὸν ἑαυτὸ της μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ «τώρα» χρονικὰ ἀλλὰ καὶ τοπικὰ. Ἡ ὑπαρξὴ ἔχει, διαθέτει χωρὸ καὶ χρόνο, ἀναπτύσσεται καὶ ὑπάρχει μέσα σὲ ἓνα κόσμον ἱστορικὸ - πολιτικὸ, εἴτε εἶναι πολιτεία εἰρηνικὴ, εἴτε πεδίο μάχης. Μέσα ἀπὸ τῆ «σκοπιά», τῆ θέσῃ τοῦ παρόντος, στοχάζεται, σκοπεύει, ἐξηγεῖ, ἐρμηνεύει, προγιγνώσκει, προβλέπει, ἐπιθυμεῖ, μεριμνᾷ, ἀποφασίζει, προεικάζει, προδιαγράφει, προγραμματίζει, αὐτοσχεδιάζει, θυμᾶται (ἔχει ἀνάμνηση, παρελθόν) ἔχει μέλλον, εἶναι μέλλον ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ προεκτείνεται πρὸς τὸ μέλλον.

Ἀνήκει εἰς τὴ φύσιν τῆς χρονικῆς ὑπαρξῆς νὰ καλεῖ, νὰ ἀνακαλεῖ εἰς τὸ παρὸν τὸ παρελθόν, τὸ παρελθόν νὰ καλεῖ νὰ «προκαλεῖ» τὸ μέλλον, τὸ παρελθόν νὰ ἐπανέρχεται, πάντοτε παρελθόν καὶ πάντοτε «παρὸν», ὡς παρωχημένο γεγονός καὶ παρ' ὄλο τοῦτο τὸ παρελθόν, ὡς γόνιμη καὶ δημιουργικὴ ἀνάμνηση, μέσα ἀπὸ τὴν κυρίαρχη σκοπιά τοῦ παρόντος συνηγεῖ μὲ τὸ μέλλον συνεγείρει τὸ μέλλον, προσανατολίζεται καὶ κατευθύνεται, μέσα ἀπὸ τὸ ὑπαρξιακὸ ἀνοιγμα τοῦ μέλλοντος, πρὸς τὸ μέλλον.

Ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον ἔχει χρονικὲς διαστάσεις ἀλλὰ κυριαρχεῖ (γνωρίζει καὶ ἀποφασίζει) σὰν ἱστορικὸ καὶ πολιτικὸ ὄν ἐπάνω σ' αὐτὲς καὶ δύναται νὰ τις ἐπεκτείνει ἐλεύθερα κατὰ τὸν νόμον τῆς δικῆς του ἐλευθερίας καὶ γνώσης, κατὰ τὸ νόμον τῆς προσωπικῆς ἰκανότητος: νὰ ἴσταται καὶ νὰ ἀποφασίζει εἰς τὰ ὅρια εἰς τὸ μεταίχιμο τοῦ χρόνου.

Ἡ κυριαρχία τῆς ὑπαρξῆς ἐπάνω στὶς διαστάσεις τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀπεριόριστη ἢ διευρυντικὴ ἐπεκτατικὴ δυνατότητα αὐτῆς εἶναι φαινόμενα πού ἀνάγονται τελικὰ εἰς τὶς ἐσώτατες μεταφυσικὲς καὶ ὑψιστες δυνατότητες τῆς ὑπαρξῆς: τὴν ἐλευθερίαν, τὴν αὐτάρκειαν, τὴν «ἀκρότητα», εἰς τὸ ὕψος τῆς γνώσης καὶ τῆς ἐποπτείας: Δὲν ἠμπορεῖ νὰ βοηθῆ πολιτικὴ καὶ ἱστορικὴ βούλησι χωρὶς ἐποπτικὴ κυριαρχία, κυριαρχία καὶ εὐστάθεια ἐπάνω στὰ πεδία τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου. Ἡ φράσις τοῦ Περικλέους «ἄθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἀριστοὶ πολιτεύουσιν» (II, 46) δὲν εἶναι νοητὴ χωρὶς τὴν «μελλοντικότητα» τῆς ὑπαρξῆς χωρὶς τὴν εὐστάθειαν καὶ κυριαρχίαν τῆς ὑπαρξῆς ἐπάνω εἰς τὰ πεδία τοῦ χρόνου, χωρὶς ἓνα ὑψιστὸ ἐρμηνευτικὸ σημεῖο «ἀκρότητος», εὐθύνης, ἐλευθερίας καὶ καθολικῆς ὑψιστῆς ἐποπτείας.

III. Πολιτικὴ γνώσι καὶ πολιτικὴ ὑπαρξὴ, φιλοσοφία καὶ πολιτικὴ, ὑπαρξιακὴ σύμπτωσι καὶ ἀλληλεξάρτησι φιλοσοφεῖν καὶ πολιτικῆς δράσης.

Ἀναφερόμενοι εἰς τὴν πολιτικὴν φιλοσοφίαν τῶν μεγάλων φιλοσόφων τῆς

ἀρχαιότητας και μιλώντας για την πολιτική «γνώση», την ειδική τούτη γνώση όπως την έννοούσαν οι ἀρχαίοι φιλόσοφοι, σαν προϋπόθεση τῆς πολιτικῆς πράξης, μᾶς διαφεύγουν ἴσως ἐνίοτε οἱ μεγάλες δυσχέρειες τοῦ προβλήματος και θεωροῦμε τὸ θέμα ὡς κάτι αὐτονόητο· περιοριζόμαστε και μένουμε ἱκανοποιημένοι σὲ διατυπώσεις γενικὲς ὅτι τὴν πράξη πρέπει νὰ τὴν συνοδεύει ἡ γνώση. Ἐὰς προσέξουμε ὁμως τὶς μεγάλες δυσχέρειες ποὺ ἀνακύπτουν π.χ. μετὴ τῆς φράσης τοῦ Θουκυδίδη «ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα» (= γνώση, πρόγνωση μέσα στὸ σκοτάδι). Ἡ γνώση — πρόγνωση ποὺ προηγεῖται συνοδεύει και καθορίζει μέχρις ἐνὸς σημείου τὴν πράξη, δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει, εἶναι γνώση ἀνασφαλῆς, μερικὴ τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος, ἀβέβαιη, ἀλλὰ και πολὺ-πλευρῆ: πολιτικὴ, κοινωνικὴ, ἱστορικὴ ποὺ ἀγκαλιάζει τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν, τὸ μέλλον. Τελικὰ βέβαια ἀποβλέπει εἰς τὸ μέλλον: και παρ' ὅλο τοῦτο ἐπιθυμοῦμε και ἔχουμε τὴν ἀξίωση νὰ εἶναι, ὅσο τοῦτο εἶναι δυνατό, βέβαιη και ἀσφαλῆς.

Ἡ γνώση — πρόγνωση, ὡς γνώση τῆς χρονικῆς πολιτικῆς ὑπαρξης, κατευθύνεται, ἀπευθύνεται πρὸς κάτι μελλοντικόν. Ἡ ὅλη ἐνέργεια ἀναπτύσσεται εἰδικὰ πρὸς τὸ μέλλον κατὰ τὴν τάση ποὺ ἔχει ἡ ὑπαρξη νὰ πράξη νὰ πραγματοποιῶσιν τὸ χρέος ἢ τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς τὸ μέλλον, νὰ ἐκτείνεται εἰς τὸ μέλλον. Ἡ ὅλη τῆς πολιτικῆς γνώσης, μολοντί εἶναι πάντοτε παρούσα μέσα εἰς τὸ «τώρα», οὐδέποτε εἶναι παρούσα ἀλλὰ πάντοτε προκείμενη και διὰ τοῦτο ἀντικείμενο προόρασης, πρόγνωσης:

Ἡ γνώση — πρόγνωση ὡς πολιτικὴ γνώση δὲν εἶναι γνώση «θεωρητικὴ» ἢ «ἐπιστημονικὴ» ἀλλὰ μιὰ θεωρία ἰδιότυπη στὸ χρονικὸ ὄριο και μεταίχμιον, στὸ «μεταξύ», ἀμφίδρομη: «προμαθῶν» — «ἐπιμαθῶν», «αὐτοσχεδιάζειν» τὰ δέοντα, «προγιγνώσκειν», «ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα», «ἐξηγήσασθαι», «κρίνομεν», «ἐνθυμούμεθα», «προορᾶν»: γνώση ποὺ κινεῖται συνεχῶς, ὅσο μπορεῖ, ὅσο εἶναι ταγμένο ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς μνήμης ἀπὸ τὸ μακρινὸ παρελθόν εἰς τὸ παρὸν και πρὸς τὸ μέλλον. Εἶναι μιὰ κίνηση ἀμφίδρομη, παλινδρομη: Κατόπιν, ἡ γνώση πρέπει νὰ συνδεθῆ (και νὰ ἐρμηνευθῆ) μετὰ τὸ δέον μετὰ τὸ «αὐτοσχεδιάζειν», μετὰ τὴν «ἀρχιτεκτονικὴν διάνοιαν». Ἐμφανίζεται ὡς μιὰ, στὴν εὐρύτερη σημασία τοῦ ὄρου, αὐτογνωσία τοῦ ἐσωτερικοῦ και τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ἡ γνώση ποὺ ἐκφράζει μιὰ ὑψηλὴ γνωστικὴ στάθμη τῆς ὑπαρξης εἶναι μιὰ ἄλλη μορφή τῆς ὅλης πολιτικῆς γνωστικῆς ὑπαρξης! Ἡ θέση αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ θεμελιακὴ ἀντίληψη τοῦ ἀρχαίου βίου και τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας: γνωρίζω και «πράττω» δὲν σημαίνει, ὅτι ἐπειδὴ γνωρίζω, ἐνεργῶ και πράττω πιὸ σωστὰ πιὸ ὀρθά, ἀλλὰ ὅτι, γνώση και πράξη δηλαδὴ γνώση και ἐλευθερία και δημιουργικὴ βούληση συναιροῦνται στὸ ὕψιστον νόμον τῆς ὑπαρξης ποὺ εἶναι θεωρία και πράξη μαζί.

Μὲ αὐτὲς τὶς σκέψεις προβαίνουμε εἰς τὰ ἐπόμενα εἰς ὁρισμένες πιὸ εἰδικὲς ἀναλύσεις τοῦ προβλήματος τῆς πολιτικῆς γνώσης, σὲ ἀναφορὰ πάντοτε μετὰ τὴν πολιτικὴν ὑπαρξη και τὸν κόσμο τῆς πολιτικῆς γνώσης και δράσης.

Ὅταν ἀναφερόμεθα εἰς τὴν πολιτικὴν γνώση θὰ πρέπει νὰ κάνουμε τὶς ἐξῆς διακρίσεις. Πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὴν γνώση τοῦ παρελθόντος — γνώση ἀνάμνηση, τὴν πρόγνωση τοῦ μέλλοντος, τὴν ἐνορατικὴν — προορατικὴν γνώ-

ση, και τή θετική γνώση τῆς συγκεκριμένης πολιτικῆς πραγματικότητας τῆ γνώση τοῦ παρόντος. Οἱ γνωστικὲς τοῦτες «διαστάσεις» πρέπει νά συνδεθοῦν μὲ ἓνα ὄλο ἀπὸ τὸν ἡγέτη τὴν κατάλληλη στιγμή· συνοδεύεται καὶ καθοδηγεῖται δηλαδὴ ἀπὸ ὑψηλότερες μορφές γνώσης σχεδὸν πάντοτε φιλοσοφικοῦ χαρακτῆρος ἢ γενικοῦ κοσμοθεωρητικοῦ.

Ἡ ὄλη στάση τοῦ ἀνθρώπου ὡς πολιτικοῦ ὄντος καλύπτεται ἀπὸ μίαν γενικὴν θεώρηση. Τὰ μέγιστα δηλαδὴ πολιτικὰ ἀγαθὰ παρέχονται εἰς τὸν πολιτικὸν ἡγέτην διὰ μιᾶς γνώσεως, πού περιέχει ὄλες τὶς βαθμίδες καὶ διαστάσεις τῆς γνώσης, ἀλλὰ καὶ ἐξυπακούεται, μὲ τὴ κατοχὴ μιᾶς καθολικῆς γνώσης, τοῦ ὄλου — πού εἶναι φιλοσοφική, διὰ μιᾶς τελικῆς συνοράσεως «Φασί δ' οἱ σοφοί, ὧ Καλλίκλεις, καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωσίαν συνέχειν καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὸ ὄλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσι, ὧ ἔταίρε οὐκ ἀκοσμίαν οὐδὲ ἀκολασίαν. (Γοργίας 507 E).

Ἡ πρόγνωση εἶναι μιὰ προγραμματικὴ προσύλληψη τοῦ μελλοντικοῦ «εἶναι», μιὰ πρόγνωση τοῦ μέλλοντος γιὰ τὴ συγκεκριμένη κατ' ἀρχὴν περιορισμένη ἔκταση τοῦ μικροῦ δικοῦ μας χώρου· ἀλλὰ τὸ προορᾶν δυνατόν νά συνδέεται καὶ «ἐλέγχεται» ἀπὸ τὸν τελικὸ σκοπὸ γιὰ τὴ γνώση εἶναι καὶ μιὰ πρόγνωση ἀλλὰ καὶ μιὰ συμμόρφωση πρὸς τὸν τελικὸ σκοπὸ πρὸς τὸ εἶ ζῆν πρὸς τὸ μέγιστο ἀγαθόν. Ἐτσι γίνεται καλλίτερα κατανοητὸ τὸ «Ὅλο» πού περιβάλλει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν Πολιτεία. Τὸ πολιτικὸ φαινόμενο στηρίζεται σὲ ὀργανικὲς συναρτώμενες καὶ ὑποστηριζόμενες ὁλότητες, ἢ σὲ σύνολα πού τὸ ἓνα περιλαμβάνει ἢ προηγείται τοῦ ἄλλου. Ἄλλο θέμα εἶναι ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ κάθε συνόλου, «Ὅλου» (βλ. Πολιτικά 1253 A).

Ἐφ' ὅσον ἡ γνώση συνδέεται μὲ τὴ πράξη καὶ δὲν νοεῖται πολιτικὴ στάση καὶ δράση χωρὶς γνώση (Ἐπιτάφιος) τότε καὶ ἡ καθολικὴ μέγιστη γνώση ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς μεγίστης πράξης καὶ τοῦ ὄλου προσανατολισμοῦ μέσα εἰς τὴ πολιτεία. Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ τελικὰ συνεννοῦται εἰς μίαν προσπάθειαν, εἰς μίαν τάση, πρὸς ἓν τέλος, εἰς μίαν συνόραση καὶ σύνοψη. Ἀβίαστα ἀκολουθεῖ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ φιλοσοφεῖν σάν ὑψιστὴ καθολικὴ γνώση τῶν ἀνθρωπίνων γενικὰ πραγμάτων συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴ πολιτικὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸν πολίτη, τὸ ἄρχεῖν, τὸ ἀρχεσθαι. Δὲν ἀρκεῖ νά ἰσχυρισθῆ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει σύνδεσμος μεταξὺ γνώσης καὶ πολιτικῆς πράξης ἀλλὰ πρέπει νά τεθῆ τὸ ἐρώτημα ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ συνδέσμου τούτου!

Ἡ σύνδεση φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς πράξης πραγματώθηκε ὑποκειμενικὰ μέσα εἰς τὶς ὑπαρξιακὲς συλλήψεις τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, εἰς τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸ νόημα τοῦ πολίτου, καὶ ἀντικειμενικὰ εἰς τὸ νόημα τῆς πόλης, τοῦ βίου, τοῦ κόσμου, τοῦ «ὄλου»: Θεμελιακὴ ἀρχέτυπη πίστη καὶ στάση, γνώση καὶ τρόπος ζωῆς τῶν μεγάλων ἡρώων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἱστορίας Περικλῆς,⁸ Σωκράτης,⁹ Πλάτων,¹⁰ Ἀριστοτέλης.¹¹

8. Ὁ Περικλῆς (Ἐπιτάφιος) ἔνωσε τὴ φιλοσοφία — μάλιστα μιὰ «φιλοσοφία», μὲ ἔντονο προπλάτωνικὸ χαρακτῆρα σὲ ὄρισμένα σημεῖα, «φιλοκαλοῦμεν»... «φιλοσοφοῦμεν»... «θεώμενοι»... «ἔρασταί»... «κρίνομεν»... «ἐνθυμούμεθα»... «Ἀθῆναιαί παιδεύεις Ἑλλάδος», «μέγιστη πό-

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι «φύσει» φιλόσοφος καὶ «φύσει» πολιτικὸν ὄν. Κατέχεται «φύσει» ἀπὸ ἀρχέτυπα βιώματα θεμελιωδῶν πολιτικῶν ἀρετῶν (αἰδώς, δίκη) μᾶς λέγει ὁ Πλάτων καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πολιτικὸν ὄν, πολιτικὴ ὑπαρξή. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἐνιαία ἀρχέτυπη βιωματικὴ φύση του ἀνήκουν καὶ τὸ σέβας, τὸ δέος, ὁ ἔρωσ ὁ θαυμασμός. Εἰς τὸν γνωστὸν μῦθον (Πρωτ. 322 Α – Γ) λέγει ὁ Πλάτων «Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον Θεοῦς ἐνόμισεν... Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, Ἴν, εἰεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί». Ἡ ἀρχέτυπη βιωματικὴ σφαῖρα τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θεμελιώδη πολιτικὰ βιώ-

λις... «ἀρετῆς μέγιστα»... «ἄνδρες ἄριστοι»... μετὰ τὴν πολιτικὴν πράξιν. Ἡ ὅλη πνευματικὴ – φιλοσοφικὴ στάσις τοῦ πολιτικοῦ συνδέεται μετὰ μίαν ἐποπτεῖαν τοῦ ὄλου πού εἶναι ἀνάλογη μετὰ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὄλου πού ἀσκεῖ ὁ καλλιτέχνης – δημιουργὸς (βλ. Πλουτάρχου, Περικλῆς Χ – ΙΙΙ), καὶ ὁ Περικλῆς κατέχει μίαν ἀνάλογη «ἐπισκοπικὴ» ἱκανότητα τοῦ ὄλου γιὰ τὸ ὅπως ὁ Φειδίας ἔχει τὴν ἐποπτεῖαν ὄλων τῶν ἀθηναϊκῶν δημιουργημάτων τοῦ κάλλους («ἐπίσκοπος») ὁ Περικλῆς ἔχει τὴν γενικὴν ἐποπτεῖαν καὶ αὐτῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων.

9. «ἐγὼ ὑμᾶς ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν καὶ ἕως περ ἂν ἐμπνέω καὶ ὁσος τε ὡς, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν» (Ἀπολ. 29 Δ). Τὸ δέος τοῦ νόμου συνοδεύεται μετὰ τὸ δέος τῆς φιλοσοφικῆς πιστῆς καὶ στάσις πού ἔχει ἠθικὸ – πολιτικὸ νόημα δηλ. ὑπαρξιακό. Φιλοσοφεῖν εἶναι πολιτικὴ πράξις διότι συνδέεται μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ νόμου καὶ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ἐσχατὴ προσωπικὴ συνέπεια στὸν ἐνιαῖο νόμο τῆς ὑπαρξῆς (δέος, σέβας, αἰδώς, δίκη).

10. βλ. Πλάτωνος Ζ Ἐπιστολὴ 326 ΑΒ:

«Ἀναγκάσθηκα λοιπὸν νὰ μείνω στὴ θεωρία καὶ νὰ ἐπαινώ τὴν ὀρθὴν φιλοσοφίαν, γιὰ τὴν ἀπ' αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ κοιτάξῃ κανεὶς τί εἶναι δίκαιο τῆς πόλης καὶ τί τοῦ ἀτόμου. Τὰ βᾶσανα λοιπὸν τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν δὲ θὰ λήξουνε προτοῦ ἔρθῃ στὴν ἀρχὴ ἡ γενεὰ ἐκείνων, πού φιλοσοφοῦν ὀρθά κ' ἄληθινά ἢ προτοῦ τὴ γενεὰ ἐκείνων, πού ἔχουνε τὴν ἐξουσία μέσα στις πόλεις, τὴν σπρώξῃ κάποια θεϊκὴ μοῖρα νὰ φιλοσοφήσῃ ἀληθινά» (μετ. Ι. Θεοδώρακοπούλου, βλ. καὶ Πολιτεία 473 Ε «Ἐάν μὴ... τοῦτο εἰς ταῦτόν συμπέση, δύναμις τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία».

11. Γιὰ τὸ πολιτικὸς τρέπεται πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ γιὰ τὸ φιλόσοφος τρέπεται πρὸς τὴν πολιτικὴν; Ἡ συνύπαρξις τοῦ φιλοσοφεῖν καὶ τῆς πολιτικῆς βούλησις δὲν ἀποτελεῖ ἓνα ἰδιαιτέρου προσωπικὸ γνῶρισμα ἐνὸς ὑπερέχοντος ἐκλεκτοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἀρχέτυπη συνάρτησις ριζικῶν δομῶν καὶ τρόπων τῆς ὑπαρξῆς, τῆς ὑπαρξῆς πού μᾶς προσφέρει ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ πού πραγμάτωσαν μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ μεγάλοι πολιτικοὶ κατὰ ξεχωριστὸ βέβαιον τρόπο. Ἡ σύνδεσις φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς πράξεως δὲν εἶναι ἐξωτερικὸ γεγονός ἀλλὰ ὑπαρξιακὸ πρωτοφανόμενον πού οἱ ἀρχαῖοι ἐπεσήμαναν ἐξῆσαν καὶ πραγμάτωσαν. Ἡμπορεῖ ἡ φιλοσοφία νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ὀλίγους, ἡμπορεῖ τὸ «φιλοσοφεῖν» νὰ παρουσιάζει δυσχέρειες γιὰ τὸ κοινὸ ἄνθρωπο, γιὰ τὸ μέσο ἄνθρωπο ἢ νὰ εἶναι ἀκόμα πέρα ἀπὸ τὸ κοινὸ ἀναγκαῖο· ἀλλὰ τὸ εἰδέναι εἶναι πανανθρώπινο φαινόμενον. Ὁ ἴδιος φιλόσοφος δηλαδὴ ὁ Ἀριστοτέλης πού ἀνεγνώρισε τίς περιορισμένες δυνατότητες τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, ἀνεγνώρισε ἐπίσης τὸ πάθος, τὸ ἐνδιαφέρον, ἀκόμα καὶ τὴν δυνατότητα τῆς ὕψιστης γνώσεως, εἰς τὸ κοινὸ ἄνθρωπο, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μιλάει – μετὰ μεταφυσικὴ ἀλλὰ καὶ ὑπαρξιακὴ σημασία, πού περιβάλλει τὰ πάντα, τὸν τελικὸ σκοπὸ, τὸ «εἶ ζῆν». Ἐνδεικτικὰ καὶ τὰ ἐπόμενα:

«Σκοπὸν ὀρθόν... γεγονέναι καὶ δεῖν... τούτου στοχάζεσθαι» (Φαιδ. 60 Α).

«μὴ... πρὸς πολλὰ στοχάζομενον, ἀλλὰ εἰς ἓν βλέποντα» (Νομ. XII 962 Δ). «Ἄγαθόν... οὐ δεῖ στοχάζομενον... τιθέναι τοὺς νόμους» (Πολ. V 426Α). «ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν βλέποντα δεῖ ζῆν» (Γοργ. 507 Δ. 7) «Πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων ὀψω ποιεῖ» («Πολ. 596 Β) «εἰς τὸ πᾶν συντείνει βλέπον ἀεὶ» (Νομ. X 903 Γ).

ματα «αίδώς», «δίκη» περιλαμβάνει και πνευματικά και θρησκευτικά βιώματα ή καλλίτερα: ή δλη βιωματική στάση του ανθρώπου και ως πολίτη έχει και θρησκευτικό — μυθικό — μεταφυσικό νόημα με καθοριστικό χαρακτήρα για την δλη συμπεριφορά του πολίτη. Ἦ Πλάτων μᾶς λέγει επίσης — θά μᾶς ἐπιτραπεί νά προσθέσουμε — ὅτι ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται γιά τή σύνεση («συνέσει») ἀλλά και γιά τή θρησκευτική του πίστη. Ἦ δλόττητα τῆς πόλεως, ἡ πόλις ὡς ἐνιαῖο σύνολο προϋποθέτει μίαν ἐνιαίαν ὑπαρξιακὴν δλόττητα «κόσμοι τε και δεσμοὶ φιλίας», ἀποτελεῖ δὲ ἐσφαλμένη ἐκτίμηση τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου ἡ ἀποσπασματικὴ θεώρηση τῆς ὑπαρξῆς πού εἶναι βάση και κέντρο τοῦ δλου πού καθορίζεται ἀπὸ τή σχέση «πολίτης — πολιτεία» — «και τὸ δλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσιν». Αὐτονόητο εἶναι ὅτι ἡ κατηγορία τοῦ δλου ἀποτελεῖ τή βασικὴ ἀρχὴ κάθε ἐρμηνευτικῆς προσπάθειας].

Ἦ μνημειακὴ αὐτὴ ὑπαρξιακὴ βίωση φιλοσοφίας και πολιτικῆς, ὅπως ἐκφράσθηκε ἀπὸ τὸ Περικλῆ, τὸ Σωκράτη, ἀποτελεῖ τὸ δείκτη τῶν μετέπειτα φιλοσόφων, τῶν μεγάλων φιλοσόφων — τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους.

Γιά τὸν ἀρχαῖο πολιτικὸ (Περικλῆς) ἡ γνώση δὲν εἶναι προϋπόθεση καλλίτερης πράξης ἀλλὰ αὐτοτέλεια και αὐτονομία πού τείνει (εἰς τὸ «βέλτιστον» λέγει ὁ Σωκράτης) εἰς τὴν ἐλευθερία («ἐλεύθερον», «εὐδαιμον», «εὐψυχον») πού τείνει εἰς τὸ «εὖ ζῆν» και καθιστᾷ δυνατὴ τὴν εὐδαιμονία τοῦ «εὖ ζῆν».

«Φιλοσοφοῦμεν...» (Ἐπιτάφιος) σημαίνει καθορίζουμε τὴ στάση μας μέσα στὴ ζωὴ ὡς πολῖτες ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μας και ἀπέναντι τῆς πόλης σύμφωνα με τὴν ὕψιστη γνώση πού μᾶς παρέχει τὸ «φιλοσοφεῖν». «φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας», πρωτάκουστο γεγονός ἕνας μὴ φιλόσοφος — ὁ Περικλῆς¹² — νά καθορίζη τὸ πῶς φιλοσοφοῦμεν, μέσα εἰς τὸ δλο πνεῦμα τοῦ Ἐπιταφίου ἐκφράζει τὴν ὕψιστη γνωστικὴ προσπάθεια γιά τὴ κατάκτηση τῆς προσωπικῆς και πολιτικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φιλοσοφεῖν εἶναι διάσταση τοῦ ἀνθρώπου διά-

12. Ἦ ἀποτροφὴ τοῦ Περικλῆ πρὸς τοὺς νέους νά ἀγαπήσουν τὴ πόλιν ὡς ἔρασαι «θεώμενοι» τὴν δύναμιν τῆς πόλης γιά νά γίνουν ἀξιοὶ πολῖτες και ἀντάξιοι τῶν προγόνων και τοῦ μεγαλείου τῆς πόλης ἐπανερχεται γενικᾶ εἰς τὸ Πλατωνικὸ Συμπόσιον εἰς τίς περιγραφῆς τῶν βαθμίδων τῆς ὑπαρξιακῆς τελείωσης με τὴν βοήθειαν τοῦ ἔρωτος ὅπου διαβάζομεν μεταξὺ ἄλλων «καὶ τίκτειν λόγους τοιοῦτους και ζητεῖν, ὅτινες ποιήσουσι βελτίους τοὺς νέους, ἵνα ἀναγκασθῆ αὐθῆσασθαι, τὸ ἐν τοῖς ἐπιτηδέμασι και τοῖς νόμοις καλόν...» (Συμπόσιον 210 Α). Εἰς τὸ βάθος τῆς σκέψης τοῦ Περικλῆ και τοῦ Πλάτωνος ὑπάρχει ἡ κοινὴ ἰδέα και πίστη εἰς τίς δυνατότητες τῆς πνευματικῆς — ἔρωτικῆς — πολιτικῆς ὑπαρξῆς πού τελειοῦται ὡς πολῖτης με τὸν Νόμον τῆς πολιτείας ἀλλὰ και με τὸν Νόμον τοῦ Πνεύματος, με τὸ κάλλος δλων τῶν μορφῶν και δημιουργημάτων τῆς Πολιτείας («φιλοκαλοῦμεν... φιλοσοφοῦμεν...»). Εἶναι ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ πού ἐκφράζεται, ἐνσαρκώνεται εἰς τὸν Ἀθηναῖο Πολίτη πού γιά πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος και τῆς Πολιτείας καθορίζεται ὡς φιλόσοφος, φιλόκαλος, ἐρωτικός, ἢ ὡς φιλόσοφος και ἡγεμονικός τὴν φύσιν, (πρβλ. και τὰ χωρία: «ἀλλὰ τὴν μὲν πλείστα ἰδοῦσαν ἐς γονὴν ἀνδρὸς γενησομένου φιλοσόφου ἢ φιλοκάλου ἢ μουσικοῦ τινὸς και ἐρωτικοῦ» (Φαῖδρος 248 Δ). Πρβλ. και τὰ ἐξῆς:

«Οἱ μὲν δὴ οὖν Διός, Διὸν τινα εἶναι ζητοῦσι τὴν ψυχὴν τὸν ὕψ' αὐτῶν ἐρώμενον· σκοποῦσιν οὖν, εἰ φιλόσοφος τε και ἡγεμονικός τὴν φύσιν» (252 Ε). «Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς... πρῶτος πορεύεται, διακοσμῶν πάντα και ἐπιμελοῦμενος.» (Φαῖδρος 246 Ε). Τὸ ἡγεμονικὸν συνδέεται με πολιτικὲς ἀρετὲς ἀλλὰ τὸ ἡγεμονικὸν ἐξαρτᾶται εἰς τὴν ὑπαρξὴ με τὸ φιλοσοφεῖν και φιλοκαλεῖν.

σταση γνώσης και έλευθερίας («τό άνευ μαλακίας» εκφράζει βουλευτική επέμβαση άρετών ήθικών.): Καλεί ώς θψιστη γνώση θεωρίας και έλευθερίας σέ συναγερμό γιά τήν πραγμάτωση του μεγίστου άθλου. Αυτό σημαίνει «φιλοσοφούμεν άνευ μαλακίας» κατά τή γνώμη μας.

Τό εϋ ζήν άποτελεί μιá θψιστη φιλοσοφική βίωση όφειλομένη στη πολιτική στάση που ύπαγορεύει ή φιλοσοφία. Ή μακαριότητα, ή εϋδαιμονία, ή εϋψυχία, ή έλευθερία, περιλαμβάνονται εις τή βιωματική σφαιρα ή διαφορετικά άνήκουν εκφράζουν ένα θψιστο ύπαρξιακό επίπεδο, ένα ύπαρξιακό γεγονός που ταυτίζεται με τό εϋ ζήν. Δέν πρόκειται γιά δευτερογενείς συναισθηματικές καταστάσεις αλλά γιά άρχέτυπα βιώματα, που άντιστοιχούν σέ αϋθεντικές δομές και άνταποκρίνονται σέ διαρθρωτικά γνήσια σύνολα σύνολα ρεξης. Ή πληρωση των γνησιών αίτημάτων καταλήγει στο εϋ ζήν συνδεδόμενο με ύπαρξιακήσ βιωματικές πληρώσεις και καταστάσεις πέρα από όποιαδήποτε «ήδονήν» ή «εϋτυχίαν»; «αϋτός αϋτώ αϋτάρκης προς τό εϋ ζήν» (Πολ. III. 387 δ): αϋτάρκεια, εϋ ζήν, είναι ό στόχος του πολίτου, διότι ό πολίτης έχει ώς τελικόν σκοπό νά γίνη τέλειος «έπιθυμητήν τε και έραστήν του πολίτην γενέσθαι τέλειον, άρχιν τε και άρχεσθαι έπιστάμενον μετά δικης». (Νομ. I, 643 Β).

Άποτελεί παγιά αντίληψη τής άρχαίας έλληνικής κοσμοθεωρίας δι τó πληρωμα των ήθικών και πολιτικών άρετών σέ μιá υπέρτερη στιγμή του βίου συνοδεύεται από εϋδαιμονία και μακαριότητα. Τά θψιστα ύπαρξιακά έπιτευγματα έχουν σαν γνώρισμα άντίστοιχο, ειδικά εϋδαιμονικά βιώματα. (Έρωσ καταλαμβάνει και κυριεύει τήν ύπαρξη όταν ποθει τίς άξίες, μακαριότητα καταλαμβάνει και κυριεύει τήν ύπαρξη όταν πραγματώνει τίς θψιστες άξίες, δηλαδή σέ μεγάλες στιγμές θεωρίας και πράξης). Τά θψιστα αϋτά άρχέτυπα βιώματα άντιστοιχούν σέ άρχέτυπες διαθέσεις και καταστάσεις τής ύπαρξης, δηλαδή, διαφορετικά: ή γνώση των υπερτάτων βιωμάτων είναι και δεικτής ολοκληρωμένων έπιτευγμάτων τής ύπαρξης (εϋδαιμον, έλευθερον, εϋψυχον), «ήδονήν μέν τοίς άφροσιν, εϋφροσύνην δέ τής εμφοσιν» (Τιμ. 80 Β)· εις τό βάθος βέβαια του βιωματικού άρχετύπου πλούτου άκούγεται ή φωνή τής συνείδησης, και έδραιώνεται ή άποφασιστική μονιμότητα που τή συνοδεύει «ο δέ ήθους χρηση του δοντος έραστής διά βίου μένει» (Συμπ. 183 Ε).

Ή άλληλεξάρτηση φιλοσοφίας και πολιτικής δράσης¹³, ή βαθύτατη ριζική

13. Εις τήν μελέτην μας ή πολιτική, άν όρίσουμε κατά τρόπο γενικό, θεωρείται ώς διάσταση τής ύπαρξης και του κόσμου του ανθρώπου που τά όρια του συμπίπτουν με τά όρια με τήν όλότητα τής «πόλεως». Βλ. και όσα παρατηρεί ό Γ. Βλάχος (Πολιτική τομ. α 1977 σ. 92).

•Και ό Πλάτων και ό Άριστοτέλης χαρακτηρίζουν τήν πολιτική ώς «τέχνη». Ή χρήση αϋτου του όρου δέν σημαίνει, βεβαίως, ότι ή γνώση του άντικειμένου που όνομάζεται πολιτική περιορίζεται, όπως στις θεωρίες τής δογματικής πολιτειολογίας των νεωτέρων χρόνων, στην άπλή ύπόδειξη των πρακτικών μέσων γιά τήν έπίτευξη σκοπιμοτήτων που μελετούν και καθορίζουν άνώτερης θεωρητικής άξίας και σημασίας έπιστήμες, όπως ή νομική ή ή οικονομική. Ή πολιτική, κατά τους Έλληνες, δέν είναι ύποδεότερη πρακτική τέχνη, άλλ' αϋτοτελής κλάδος τής φιλοσοφίας, σέ πλήρη ίσοτιμία ή και άνώτερη από τίς άλλες φιλοσοφικές έπιστήμες. Ή πολιτική χαρακτηρίζεται ώς «τέχνη», διότι τό ίδιο τό άντικείμενό της είναι ή πραγμάτωση μιás σκοπιμότητας· όπως δέ ή σκοπιμότητα αϋτή συμβαίνει νά είναι ή ύψηλότερη μεταξύ όλων των πρακτι-

συνύφανση ἀρχετύπων διαστάσεων τῆς ὑπαρξης φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνακύπτει ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὶς φιλοσοφικὲς ὑπαρξιακὲς διασυνδέσεις ὀρισμένων ὄρων, δομῶν, δυνάμεων: «ἀρχεῖν», «νοῦς», «ἡγεμών», «κυβερνήτης», «δεσπόζειν», «προορᾶν». Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται πάλιν ἀπὸ τὴ σημασιολογικὴ συγγένεια τῶν ὄρων τῆς ομάδος ἀρχεῖν, ἀρχω, ἀρχή, ἀρχεσθαι, ὑπάρχειν, ἀρχικός: ἀποτελεῖ παγία ἀντίληψη τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ὅτι τὸ ὑπερέχον ἀρχεῖ τὸ δὲ ἐπόμενον, τὸ κατώτερον, τὸ ὑποδεέστερον ἀρχεται «πᾶς . . . ἀρχων δ' ἰκανὸς ἀξιοῖ ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων γεγονέναι» (Νομ. II 671 B) «ἔπεσθαι τὸν ἀνεπιστήμονα... τὸν δὲ φρονοῦντα ἡγεῖσθαι τε καὶ ἀρχεῖν» (Νομ. III, 690 B). «τὸ μὲν θεῖον... ἀρχεῖν τε καὶ ἡγεμονεῦειν ... τὸ δὲ θνητὸν ἀρχεσθαι καὶ δουλεύειν» (Φαίδ. 80 A). Βλ. καὶ Ἀριστοτέλη Πολιτικά. Τὸ ἀρχεῖν προϋποθέτει τὸ σύνολο τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ ἀρχεῖν σημαίνει θέτω νόμους ἀλλὰ καὶ ὑπηρετῶ τὸν Νόμον. Οἱ δύο πλευρὲς τῆς ἀρχικῆς φύσης συμπίπτουν μὲ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας: Ἡ ὑπαρξη εἶναι ἀρχικὴ, ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι, ἀρχεῖ, νομοθετεῖ, ἀλλὰ καὶ ὑπακούει στὸ Νόμο, ἐλεύθερη καὶ δεσμευόμενη — ὅπως καὶ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας περιέχει τὴ «αὐθορμησία», τὴν αὐτοδυναμία καὶ τὴ «δέσμευση».

Μέσα στὴν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ὀρίζεται ὁ νοῦς ὑποκειμενικά ὡς ἀρχων, ἐνῶ ἡ προορατικὴ διάνοια ἀρχεῖ καὶ δεσπόζει ὡς ἀρχουσα δύναμη ἐξωτερικά. Ὁ νοῦς θέτει τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς ἀρχῆς μὲ τὴ διττὴ σημασία τοῦ ὄρου, φιλοσοφικὴ ἀρχὴ τοῦ παντός, ἀρχή — ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς. Ὁ νοῦς ὡς ἀρχων, συνδέεται μὲ τὴν ἀρχὴν καὶ μὲ τὴν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ὅπου ἀρχεῖ. Τὸ ἀρχεῖν συνδέεται μὲ τὴν ὑπαρξη καὶ μὲ τὴν ἀρχή: ἀντιστοιχία — συνάρτηση, πολιτείας — ὑπαρξης, νοῦ — ἀρχεῖν, καὶ ἀρχῆς. Ἡ ὑπαρξη θέτει τὸ ἐρώτημα τῆς ἀρχῆς καὶ περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἐμφανίζεται ἡ πλοκὴ ἢ «ἀλληλουχία» τῶν ὄρων.

Ὁ ἀρχων πρέπει νὰ εἶναι φιλόσοφος, διότι ὁ νοῦς ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του στὴ πνευματικὴ ὑπαρξιακὴ του σημασία τὸ «ἀρχικό» στοιχεῖο. Ὁ ἀρχων νοῦς ἀσκεῖ τὴν «ἐξουσίαν» του ὡς νοῦς εἰς τὴ ὀρθὴ πορεία μιᾶς ὑπαρξης! «νοῦν οὐδενὸς ὑπήκοον οὐδὲ δοῦλον ἀλλὰ πάντων ἀρχοντα εἶναι» (Ἐπιστ. IX 875 Δ), «Εἰς τὸν ἡγεμόνα νοῦν...βλέπειν» (Νομ. I. 631 Δ), «Ψυχῆς κυβερνήτη μόνω θεατῆ νῶ, περὶ ἣν τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος» (247 Δ). Ἡ «ἀρχικὴ» φύση τοῦ νοῦ σύμφωνα μὲ τὶς γνωστὲς περιγραφὲς τοῦ Φαίδρου περιλαμβάνει τὴν κυριαρχία εἰς τὶς θεμελιώδεις δυνάμεις τῆς ὑπαρξης καὶ συλλαμβάνει ὡς μοναδικὸ ὄργανο τὴν ὑπέρτατη ἀλήθεια.

κῶν δραστηριοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, ἢ πολιτικὴ εἶναι ἢ «ὑψίστη τῶν τεχνῶν». Στὴ σημαντικότερη ἐκδήλωσή της, πού περιλαμβάνει ἀκριβῶς τὸν καθορισμὸ καὶ τὴν ἐπιλογὴ τῶν σκοπῶν, καθὼς καὶ τὴν ἐπεξεργασία τῶν γενικῶν ὀργανωτικῶν πλαισίων τῆς κοινωνικῆς ὀλότητας (τῆς «πόλεως»), ἡ πολιτικὴ ἐμφανίζεται ὡς αὐτούσια κοινωνικὴ «Ἀρχιτεκτονικὴ».

Ἡ συμπερίληψη τῆς πολιτικῆς μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ὑψίστης σκοπιμότητας ἀνοίγει ὅλη τὴ θύρα εἰς τὴν φιλοσοφία μὲ ὅλες τὶς συνέπειες πού ἀκολουθοῦν γιὰ τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου.

IV. Τὸ ὕψιστο κριτήριο ἐλευθερίας καὶ γνώσης: «εἶναι» καὶ «δέον»: (γινῶναι τε καὶ ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα), ἡ συνείδηση κυριαρχίας καὶ μοναδικότητος, ἡ ἐποπτεία τοῦ ὄλου, ἡ μεγίστη δυνατότητα ἐνώπιον τοῦ μεγίστου ἀθλήματος.

Ὑστερα ἀπὸ τὴ σύντομη ἐξέταση τῆς ὕψης τῆς πολιτικῆς γνώσης καὶ τῆς συναφείας φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς,¹³ ἐπιθυμοῦμε νὰ θέσουμε καὶ νὰ φωτίσουμε τὸ ἐρώτημα: ἀπὸ ποιά ἐρμηνευτικὴ σκοπιὰ ὁ πολιτικὸς θὰ ἀναλάβῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ «τὰ δέοντα». Ἀπὸ ποιά σκοπιὰ ὁ φιλόσοφος — «πολιτικὸς» ἢ ὁ πολιτικὸς — «φιλόσοφος» θὰ κρίνῃ, θὰ ἀποφασίσῃ, θὰ ἀξιολογήσῃ τὶς ἐπικείμενες πράξεις;

Ἡ «ὄλη» τὸ «εἶναι» τῶν ἐπικειμένων γεγονότων πρέπει νὰ προσυλληθῇ (προορᾶν, προγιγνώσκειν, προμαντεύειν) διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ δέοντος. Ἡ πρόγνωση τοῦ μέλλοντος καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ δέοντος ποῦ θὰ καλύψῃ τὴ πρόγνωση τῶν γεγονότων φαίνεται νὰ προβάλλουν καὶ νὰ ἀνακλύπτουν μέσα ἀπὸ τὸ ὑπαρξιακὸ μελλοντικὸ ἀνοιγμα. Ἡ τελικὴ δὴμως ἀπόφαση στηρίζεται στὴ σκοπιὰ τοῦ παρόντος, ποῦ συναρεῖ ὅλη τὴ γνώση τῶν δεδομένων, τὴν ἀξιολόγησιν, τὴν εὐθύνη, τὸ ἦθος, τὸ δέον, τὴν ἀρετὴ, τὸ νόμο, τὴ βούλησιν, στὴ τελικὴ συνόραση τῆς ὑπαρξιακῆς ἔξαρσης ἀὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα», ἐρμηνεύσαι τὰ δέοντα»¹⁴. Ἡ ἔσχατη ἀπόφαση περιλαμβάνει ὄλες τὶς πολιτικὰς δυνατότητας καὶ δυνατότητες τῆς ὑπαρξίας εἰς τὴν ἐκτέτατη σημασίᾳ τοῦ ὄρου, ποῦ μεριμνοῦν, ποῦ ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκτέλεση τοῦ προκειμένου ἀθλοῦ τῆς ἀρετῆς: τὴν αὐτοθεσίαν τοῦ προκειμένου ἀθλήματος. Ἡ πολιτικὴ ἀπόφαση καὶ πράξις προβάλλει ὡς γνωστικὴ ὄλη καὶ ἐλευθερία ὡς ὄντολογικὴ καὶ δεοντολογικὴ αὐτοθεσίαν τῆς ὑπαρξίας ἐνώπιον τοῦ προκειμένου (καὶ ἐπικειμένου) ἀθλήματος. Πολιτικὴ ὑπαρξις ὑπὸ τὸ φῶς

14. «Γινῶναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα». Ἡ φράσις αὐτὴ τοῦ Περικλῆ ἐκφράζει, καλλίτερα, συνονόμει τὴ ὄλη στάση καὶ τὸ ὄλο ἔργο τοῦ πολιτικοῦ ἡγέτη ποῦ ἐμφανίζεται τόσο ὡς γνωστικὴ ὄσον καὶ ὡς πρακτικὴ — ἠθικὴ ὑπαρξις. Πολὺ περισσότερο ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἡ γνώσις τῆς πολιτικῆς ὄλης καὶ ἡ μόρφωσις τῆς ὄλης συμπεριφορᾶς καὶ τελικῆς ἀπόφασις μετὰ τὸ «δέον» προϋποθέτει ὄλες τὶς βαθμίδες καὶ ὄλους τοὺς τρόπους τῆς πολιτικῆς γνώσις καὶ τὸ σύνολο, τὸ ὄλο τῶν ἀξιών. Ἐρμηνεύω σημαίνει προσφέρω κάτι τὸ ὅποῖον ὀφείλεται σὲ ὄλες τὶς γνωστικὰς ἰκανότητες ἀλλὰ καὶ σὲ εἰδικὰ χαρίσματα ἐνορατικὰ τὰ ὅποια διαθέτω. Ὁ ρόλος καὶ ἡ θέση τοῦ πολιτικοῦ ἔχει κάτι τὸ διάμεσον μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐμπειρικῆς καὶ πνευματικῆς σφαιρας. Καὶ συγχρόνως ἓνα ἐξωλογικὸ στοιχεῖο ἐνορατικὸ — προορατικὸ, ἀκόμη καὶ προφητικὸ ἀλλὰ καὶ μιὰ συνθετικὴ δύναμις συνόρασις (= γνώσις καὶ ἐρμηνεία τοῦ ὄλου) ἀποφασιστικῆς σημασίας. Ὅταν ὁ Πλάτων λέγει γιὰ τὴ δαιμονιακὴ φύσιν τοῦ ἔρωτος ὅτι ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ μεσολαβῇ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων «Ἐρμηνεύον καὶ διαπορθμεύον θεοῖς τε τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ Θεῶν» (Συμπόσιον 202 E) προσδίδει εἰς τὴν ἐρωτικὴν ὑπαρξις, γενικὰ, μιὰ ἐρμηνευτικὴ πολιτικὴ σημασίαν μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι δύναται νὰ μεσολαβῇ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ μιᾶς ἄλλης σφαιρας καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ, ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν μεταξὺ τῶν σχέσιν, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου.

τῶν ἀναλύσεων τούτων εἶναι ἡ δυνατότητα προλήψεως καὶ γνώσης ὅλης τῆς σφαιράς τῶν δεδομένων δηλαδή τοῦ «εἶναι» (τῆς πολιτικῆς «ὕλης»), τῆς συνόρασης, «εἶναι» καὶ «δέοντος», ἡ ἀνύψωση τούτων εἰς τὸ ὕψιστο ὑπαρξιακὸ σημεῖο εἰς τὸ «αὐτοσχεδιάζειν» τοῦ στοχαζομένου καὶ προκειμένου ἄθλου.

Τὸ προκείμενο χρέος προβάλλει ὡς προκείμενο κατόρθωμα πού «ἐπιβάλλεται» ὡς ἐντολὴ τοῦ μέγιστου ἀθλήματος, ὡς προσταγὴ πού συλλαμβάνει καὶ ἀναλαμβάνει μέσα ἀπὸ τὸ συνορᾶν ἡ πολιτικὴ ὑπαρξή: Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ στοχάζεται καὶ βουλευεται, μεριμνᾷ καὶ ἐπιμελεῖται μέσα εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς προκειμένης ἀθλοθεσίας. Ἡ ἐπεκτατικὴ πρόθεση καὶ πρότασις τοῦ ἑαυτοῦ τῆς θέτει τὰ προκείμενα ἄθλα, ἡ διαφορετικὰ, θέτει καὶ σκοπεύει τὸν ἑαυτὸν τῆς ἀθλοφόρο σὲ μιὰ μελλοντικὴ στιγμή, πού προεικάζει, πού προσχεδιάζει μέσα στὸν «αὐτοσχεδιασμό» τοῦ «τώρα».

Τὸ ἠθικὸ ἐπίτευγμα, προκαλεῖται ἀπὸ τὴν προσύλληψη τοῦ «εἶναι» καὶ ὀφείλεται στὴ ἀρετὴ ἀλλὰ πραγματώνεται εἰς τὸ μέλλον, εἶναι καὶ μιὰ μορφή αὐτοθεσίας τῆς ἠθικῆς — πολιτικῆς ὑπαρξῆς· ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ εἶναι φορεὺς ἀθλητικῆς μελλοντικότητας¹⁵ (ἀρετῆς προκείμενα ἄθλα). Ἀθλοθεσία τοῦ ἐρχόμενου, τοῦ προκειμένου, πού εἶναι αὐτοθεσία τοῦ μελλοντικοῦ ὑπαρξιακοῦ σχήματος. Εἰς τὸ αὐτοσχεδιάζειν τὸ μέλλον, ἡ ὅλη πολιτικὴ βούλησις καλεῖ καὶ ἐγείρει εἰς τὴ ζωὴ τὸ ἐρχόμενον, πού σὰν κατόρθωμα ἐλευθερίας δὲν εἶναι τὸ προσδοκώμενον, τὸ ἐλπιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐπιδιωκώμενον ἔργον τῆς τόλμης πού συμπίπτει μὲ τὴν «προέκτασις» τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς (μὲ τὴ συνειδητὴ τόλμη, ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα πού εἶναι ἀβέβαιη, ὡς λέγει ὁ Περικλῆς).

Ἡ δυναμικὴ κυριαρχία συμπεριλαμβάνει τὴ θεωρία, τὸ ἦθος, τὴν ἐλευθερία, τὴν αὐτάρκεια, τίς μεγάλες στιγμὲς τῆς σύνοψης, εἰς τὸ «ἐξαιφνης» τῆς ἐνόρασης, τοῦ ὄραν, τῆς συνόρασης, τῆς συγκέντρωσης, τοῦ συναγερμού, τῆς συσπείρωσης ὅλων τῶν ὑπαρξιακῶν δυνάμεων· ἡ συνόρασις προϋποθέτει τὴν

15. Πρβλ. καὶ τὴν ἐτυμολογικὴ σύνθεσις τῶν λέξεων προ-γιγνώσκειν, προειδέναι, προθυμῆσθαι, προ-θυμία, προ-κεῖσθαι (μὲ συνώνυμη σημασία πολὺ πλησίον ἢ καλλίτερα, μὲ δομικὴ συνάρτησις μὲ τίς προθέσεις καὶ διαθέσεις τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς: ἐπιτηδεύειν, πειραῖσθαι, φροντίζειν, βούλεσθαι, ὀρέγεσθαι).

Ἡ πρόθεσις «προ-» ἐμφανίζεται εἰς τὴν φιλοσοφικὴ θεώρησις ὡς φιλοσοφικὸς δρος, πού ἐκφράζει τὴν ἀνοιχτὴ μελλοντικότητα τῆς ὑπαρξῆς, τοῦ δημιουργοῦ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πολιτείας, πάντοτε, σὲ ἓνα ὀρισμένο τόπο καὶ χρόνο, σὲ μιὰ δεδομένη στιγμή.

Τὸ μέλλον καὶ ἡ μέγιστη ἐντολὴ, τὸ «μέγιστο», προβάλλουν εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς τελικῆς ἀπόφασις σὲ μιὰ συγκεκριμένη στιγμή ἀπὸ ὑπαρξιακῆς σκοπιᾶς, ὡς ἓνα συνθετικὸ «παίχνιδι», μιὰ συνθετικὴ προσπάθεια τοῦ μελλοντικοῦ καὶ τοῦ μέγιστου μὲ ἀγνωστὴ ἔκβασις, ὅπου ἡ ἀλήθεια, ἡ πραγματικότητα, τὸ δέον, προβάλλονται, ἀνοίγονται, στὴ διάστασις τοῦ χρόνου, τῆς πρόβλεψης καὶ τῆς ὑπέρατης εὐθύνης, τοῦ ἔσχατου κινδύνου. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε τὴν εἰδικὴ θέσις τοῦ πολιτικοῦ ὡς ἐρμηνευτοῦ τῶν δεόντων. Ἡ ἀπόφασις τοῦ κατορθώματος, τοῦ ἄθλου, τοῦ μεγάλου ἔργου, ἀναφέρεται σὲ κάτι πού πρόκειται. Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ ἔχει ἐνώπιον τῆς εἰς ἓνα μελλοντικὸ χρόνο τὸ κατόρθωμα, τὸ ὕψιστο ἔργο: τὸ μελλοντικὸ γεγονός, καὶ τὸ μέγιστο, «ἡμῖν ὁ ἀγὼν πρόκειται» (Λαχ. 182 Α) «ἀρετῆς καὶ προκείμενα ἄθλα (Πο.Χ. 608) «ἀθληταί... τοῦ μέγιστου ἀγῶνος» (Πο. III 403). Τὰ προκείμενα ἄθλα εἶναι ἐκτατικὲς θέσεις, προσυλλήψεις, προλήψεις τῆς ὑπαρξῆς πού προγραμματίζει, προσχεδιάζει, αὐτοσχεδιάζει, καὶ ἐδῶ παίζει, τὸ ρόλο τῆς ἐπίσης ἢ «ἀρχιτεκτονικῆ» διάνοια (Ἀριστοτέλης) κατ' ἐξοχίαν.

συνόραση τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους δηλαδή ἡ ὑπαρξὴ εἶναι μεγίστη, ἀπεριόριστη γνώση καὶ ἐλευθερία.

Ὁ Περικλῆς, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης ἐκφράζουν μιὰ ὑπαρξιακὴ γνωστικὴ — ἠθικὴ — πολιτικὴ στάση πού ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ ὑψιστὴ θεωρητικὴ συνείδηση, μιὰ γνώση — ἐποπτεία τοῦ ὄλου: Ἐνα μέγιστο θεωρητικὸ — ὑπαρξιακὸ, ἀλλὰ καὶ «πολιτικὸ» ἐπίτευγμα: Μέσα σὲ αὐτὰ τὰ πλαίσια πού καθορίζει ἡ συνάρτηση ὑπαρξιακῆς στάσης καὶ πολιτικῆς ἀπόφασης, διαπιστώνει κανεὶς τὸ σύνδεσμο μιᾶς ἐνιαίας φιλοσοφικῆς πίστης καὶ πολιτικῆς ἀντίληψης, τὴν ἐνότητα ὑπαρξιακῆς στάσης καὶ ἱστορικῆς — κοινωνικῆς ἀποστολῆς πού κορυφώνεται σὲ μιὰ ἔμμονη ὑπαρξιακὴ στάση καὶ πεποίθηση: εἰς τὴ δεινότητα, εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου μέσα καὶ ἀπέναντι εἰς τὸ κόσμον καὶ τὴ πολιτεία: ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴ στάθμη καὶ εἰδικότερα σ' ἕνα σημεῖο, εἰς τὸ σημεῖο τῆς ἐσχατῆς ἀπόφασης, συμπίπτει ἡ θεωρία, ἡ πράξη, τὸ ἦθος, ἡ ἐλευθερία: ἡ ἐμπειρία μὲ τὴ γνώση καὶ ἡ ἐλευθερία πέρα ἀπὸ τὴ γνώση σ' ἕνα ἐνιαῖο ὄλο. Ἐδῶ ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα ποιά ἐσχατὴ ἀρχὴ θά φωτίσει καὶ θά κατευθύνῃ τὴν ἀπόφαση τοῦ ἡγέτη, γενικά, πού συμβολίζει τὴν πολιτικὴ ὑπαρξὴ; Εἶναι ὁ λόγος, ὁ λόγος καὶ οἱ ἀρετῆς, ἡ μεγίστη ἀρετὴ, ἢ μήπως ἐὰν τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ὁ λόγος, οἱ ἀρετῆς, ἡ μεγίστη ἀρετὴ ἀλλὰ καὶ πέρα ἀκόμη οἱ ἀπεριόριστες δυνατότητες ἐλευθερίας μιᾶς ἐνιαίας καθολικῆς ὑπαρξῆς, μὲ ἀπεριόριστες δυνατότητες θεωρίας καὶ ἐλευθερίας; Ἐνα ὑπαρξιακὸ μέγιστο πέρα ἀπὸ τὸ λόγο καὶ τὶς ἀρετῆς πού ὁμως προϋποθέτει τὸ λόγο καὶ τὶς ἀρετῆς — πού ἰσοδυναμεῖ, πού ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ μὴ καθοριζόμενη ἀλλὰ δυνατὴ μορφή ὑπερτάτης ἐλευθερίας καὶ γνώσης; Τὸ ὑπαρξιακὸ τοῦτο πολιτικὸ ὕψος δύναται ἴσως νὰ φωτισθῇ μόνο ἀπὸ τὴ σχέση φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ μιὰ ριζικὴ θεώρηση τῶν δυνάμεων καὶ δυνατοτήτων τῆς φιλοσοφικῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ὡς πιστεύουμε καὶ προσπαθήσαμε νὰ δεῖξουμε τὸ «φιλοσοφοῦμεν...» ἐκφράζει τὴν ὑψιστὴν στάση, συμπεριφορὰ ἀλλὰ καὶ ἐσχατο ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ πραγματώσῃ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴ γνώση ὡς πολιτικὸ καὶ ἱστορικὸ κατόρθωμα. Εἰς τὴν ἀνάλυση, τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ γεγονότος τοῦτου ξεχωρίζουμε καὶ ἐπισημαίνουμε: τὴ καθολικὴ ἐποπτικὴ ματιὰ τοῦ ὄλου, τὴν συνείδηση τῆς μοναδικότητος, τὴν ἐλευθερία τῆς ὑπαρξῆς, πού ἔχει αὐτοσυνείδηση τῶν μεγίστων δυνατοτήτων τῆς ὑπαρξῆς καὶ θέτει αὐτὴν ὡς μέγιστο ἀντιμέτωπη τοῦ μεγίστου:

Ἡ ματιὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀγκαλιάζει τὰ πάντα, προβλέπει, ἐπιβλέπει, σκοπεύει, ἐπισκοπεῖ. Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ εἶναι σὲ θέσει, νὰ ὑψωθῇ στὸ μέγιστο μιᾶς καθολικῆς ἐποπτείας: «συνορᾶν»: Ἡ συνείδηση τοῦ γνωστικοῦ μεγαλείου εὐρίσκεται σὲ ἀμεση συνάρτηση μὲ τὴ συνείδηση τῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ «φιλοσοφοῦμεν...» ἐκφράζει τὴν ὑψιστὴν ὑπαρξιακὴν στάση τῆς πολιτικῆς ὑπαρξῆς νὰ προσυλλάβῃ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ ἐρμηνεύσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πραγματώσῃ τὸ ὄλο τῆς γνώσης σὲ πολιτικὸ καὶ ἱστορικὸ κατόρθωμα. «Ἐγὼ ὡμᾶς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λέγει ὁ Σωκράτης, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν, καὶ ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω καὶ οἷός τε ὧ, οὐ μὴ

παύσωμαι φιλοσοφῶν (Ἀπολογ. 29Δ). Ἡ φιλοσοφικὴ πίστη ἐκφράζει μιὰ ριζική, ὄχι μόνο «ἠθική — γνωστικὴ — πολιτικὴ» οὐτὲ μόνο φιλοσοφικὴ στάση, ἀλλὰ καθολικὴ ὑπαρξιακὴ, ποὺ ἀναφέρεται μὲν στὸ χρέος καὶ στὸ νόημα τῆς ὑπαρξης ἀλλὰ ποὺ περιέχει καὶ καλύπτει καὶ ὑπερβαίνει κάθε συγκεκριμένο χρέος καὶ νόημα: Πῶς μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε αὐτὴ τὴ στάση; ἡ φιλοσοφικὴ ἔμμονη ἐξασφαλίζει καὶ ἐγγυᾶται μιὰ ἀπόλυτη ὑπαρξιακὴ κυριαρχία, σταθερότητα, διάρκεια καὶ συνέπεια μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς: Ἡ φιλοσοφικὴ στάση καὶ πίστη ἐκφράζει τὸν ἀμετακίνητο προσανατολισμό, τὴ μόνιμη πεποίθηση ἀποστολῆς, τὴ δικαίωση καὶ καταξίωση κατὰ τὸν ἔσχατο νόμο, τὸ νόμο ποὺ ἀποκαλύπτει ἢ φιλοσοφικὴ αὐτογνωσία: εἶναι ἢ αὐτογνωσία, ἢ αὐτοβεβαίωση τῆς γνήσιας ἐσωτερικῆς φωνῆς, τῆς αὐθεντικῆς δύναμης καὶ ἐλευθερίας. Ἡ εἰδικὴ αὐτὴ φιλοσοφικὴ στάση καὶ πίστη δὲν εἶναι ἐγωϊστικὰ προσωπικὴ ἀλλὰ περιλαμβάνει ὅλα τὰ ἄνθρωπινα, ὅλο τὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, τὸ σύνολο τοῦ πολιτικοῦ — ἱστορικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. «Φιλοσοφεῖν» εἶναι — ἐάν ἡμποροῦμε νὰ διατυπώσουμε — σύνολο ἀρχετύπων τάσεων καὶ τρόπων τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης ποὺ συνδέει τίς θεμελιακὰς δομὰς τῆς ὑπαρξης σὲ ὅλες τίς βαθμίδες ἀλλὰ καὶ «πέρα» ἀπὸ ὅλες τίς βαθμίδες σὲ μιὰ συνόραση τῆς γνώσης καὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ Βίου, σὲ μιὰ σύνοψη — θεωρία, γνωστικὴ — ἠθικὴ — κοινωνικὴ — πολιτικὴ — ἱστορικὴ, τῆς ἐνιαίας καὶ καθολικῆς ὑπαρξης τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἐντεταγμένης μέσα στὸ κόσμο καὶ μέσα στὴ πολιτεία:

«Αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων αἰεὶ διελέγετο σκοπῶν τι εὐσεβὲς τι ἀσεβές, τι καλόν, τι αἰσχρόν, τι δίκαιον, τι ἄδικον, τι σωφροσύνη, τι μανία, τι ἀνδρεία, τι δειλία, τι πόλις, τι πολιτικός, τι ἀρχὴ ἀνθρώπων, τι ἀρχικός ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότας ἠγεῖτο καλοὺς, κάγαθοὺς εἶναι τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδάδεις δ' ἂν δικαίως κεκλήσθαι» (Ξεφ. Ἀπομν. Ι, 1). Οἱ «εἰδότες» δὲν εἶναι μιὰ τυχαία, μιὰ ὁποιαδήποτε μορφή τῆς γνωστικῆς — πολιτικῆς ὑπαρξης: ἡ γνώση ἀντίθετα ἀγκαλιάζει ὅλο τὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, ἢ φιλοσοφικὴ γνώση δὲν εἶναι μιὰ ἐξωκοσμικὴ θεωρητικὴ γνώση ἀλλὰ ἀγώνας αὐτογνωσίας καὶ ἀρετῆς καὶ πραγμάτωσης τούτων μέσα στὴ κοινωνία μέσα στὴ πόλη.

Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ προηγήθηκε μᾶς παρέχει ἀκριβῶς τὸ πολυδιάστατο, τὸ πολὺπλευρο τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου, τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου τούτου τοῦ ἀνθρώπου ἐνότητα ποὺ προσδίδει ἢ ὑπαρξὴ ἰσταμένη εἰς τὸ κέντρο καὶ ἀγωνιζομένη μέσα σ' αὐτὸν καὶ γι' αὐτόν. Σὲ συνάφεια μὲ τὰ προηγούμενα ἀνακύπτουν ὁμως νέες ἀπορίες καὶ προβλήματα: καὶ πῶς συγκεκριμένα: Ποιὸ εἶναι τὸ εἰδικὸ νόημα τῆς φιλοσοφικῆς — πολιτικῆς προσωπικότητος, τὸ νόημα τῆς ὑπαρξιακῆς ὑπεροχῆς. Μήπως ἀπὸ τὸ βίωμα τῆς ὑπεροχῆς καὶ βεβαιότητος ποὺ παρέχει ἢ αὐτογνωσία τῆς μοναδικότητος ἡμποροῦμε νὰ πλησιάσουμε τὸ ἐρώτημα τῆς ἐρμηνευτικῆς σκοπιᾶς; «Οἶμαι μετ' ὀλίγων Ἀθηναίων, ἵνα μὴ εἴπω μόνος, ἐπιχειρεῖν τῇ ὥς ἀληθῶς πολιτικὴ τέχνη καὶ πράττειν τὰ πολιτικὰ μόνος τῶν νῦν· ἅτε οὖν οὐ πρὸς χάριν λέγων τοὺς λόγους οὖς λέγω ἐκάστοτε, ἀλλὰ πρὸς τὸ βέλτιστον, οὐ πρὸς τὸ ἡδιστον...» (Γοργ. 521 Δ). Ἄλλὰ καὶ ὁ Περικλῆς τονίζει τὸ βίωμα τῆς μοναδικό-

άνθρώπου πρὸς τὰ ἄνω» γιατί δὲν εἶναι μιὰ στατική μορφή ἀλλὰ μιὰ ἀγωνιστική δυναμική κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιταγή, τὴν ἀκατάπαυστη ἐνταση τοῦ μεγίστου. Ἔχει τὴν αὐτοσυνειδηση τοῦ μεγίστου, πέρα ἀπὸ κάθε ὄριο δυνατότητας ἐλευθερίας, ἐνεργεῖ ὡς ἀθλοφόρος τῆς «δεινότητος», τῆς «ἀκρότητος», τοῦ «μεγίστου». Ἡ ἐπιταγή ἀπευθύνεται στὴν ἀγωνιζόμενη, στὴν ἀνερχόμενη, πνευματική — ἠθική πολιτική ὑπαρξη ὄχι ὡς προσαγὴ «πρᾶξε τὸ καθήκον σου» ἀλλὰ ὡς ἐπιταγή: ἀγωνίσου κατὰκτησε τὰ «πάντα» καὶ πρᾶξε τὸ μέγιστο. Ὁ πολίτης καλεῖται νὰ συλλάβῃ τὶς ἀρετὲς νὰ πραγματοποιῆ τὶς ἀρετὲς μέσα εἰς τὴ πόλη καὶ νὰ ὑπερβῇ τὶς ἀρετὲς, καλλίτερα, ἤδη τίθεται ὡς μέγιστη δυνατότητα ἐνώπιον τοῦ μεγίστου, εἶναι ἓνα «μέγιστο» καὶ καλεῖται νὰ τὸ πραγματοποιῆ. Ὁ κανονιστικός ρόλος ἐνὸς πίνακος ἀρετῶν θὰ ἐμφανιζότανε ἀνασταλτικός, περιοριστικός γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἔργων τῆς ἐλευθερίας πού ἀνακύπτει μέσα καὶ πέρα ἀπὸ τὶς ἀρετὲς καὶ μετὰ τὴν ἀπεριόριστη αὐθορμησία ὑπερβαίνει τὶς ἀρετὲς τῶν πινάκων.

Ἐθέσαμε τὸ ἐρώτημα τοῦ εἰδικοῦ μεγαλείου, τῆς εἰδικῆς οὐσίας τῆς πολιτικῆς ὑπαρξης. Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει νόημα σὰν ὑπέρτατη δοκιμασία, ἐντολή, εὐθύνη, κίνδυνος, αὐτοθυσία σὰν θεωρία καὶ πράξη ὅταν ὁρᾶται μόνο μέσα ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τῆς μεγίστης δυνατότητας πού σκοπεύει καθολικὰ ὑπαρξιακὰ τὸ μέγιστο ἄθλο. Ἀλλὰ τὸ μέγιστο δὲν εἶναι βέβαια οὔτε ὑποκειμενικὴ φιλοσοφία, οὔτε ρομαντικὴ ὑπερβολή, οὔτε ρητορικὸ σχῆμα ἢ «ἐπίθετο», κατηγορηματὴ τῆς ἀρετῆς, τῶν ἀρετῶν. Τὸ μέγιστο εἶναι ὑπαρξιακὴ δυνατότητα μετὰ καθολικὴ ἰσχύ καὶ δέσμευση ταυτιζόμενη μετὰ τὴν αὐθυπερβασία, μετὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, σὰν φορέα μεγίστων δυνατοτήτων,¹⁷ μιᾶς ἐνιαίας καὶ καθολικῆς ὑπαρξης μέσα στὴν ὁλότητα τῆς πόλης καὶ στὴν ὁλότητα τοῦ κόσμου. Διότι ἡ συνειδηση πάλιν τῆς μεγίστης δυνατότητας δὲν εἶναι ἐξωκοσμικὴ ἀλλὰ ἀντίθετα προϋποθέτει τὴν ὁλότητα τοῦ «κόσμου», τοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν ὅποιον ζῆ καὶ κινεῖται καὶ δημιουργεῖ. Προϋποθέτει τὴν ὑπαρξη σὰν ἐνιαία συνάρτηση δομῶν σὲ μιὰ καθολικὴ ἐνότητα — ὁλότητα πού «δεσμεύεται» στὴ ὁλότητα τοῦ κόσμου καὶ τῆς πόλης. Καὶ ἡ πολιτεία δὲν εἶναι ὁ «ἠθικός νόμος» ἀλλὰ καὶ σύνολο νό-

δῶμεν ποτε (πάντα γὰρ πέφυκε καὶ ἐλασσοῦσθαι), μνήμη καταλείψεται. Ἑλλήνων τε διὰ τῆς πλείστων διὰ ἤρξασιν, καὶ πολέμοις μεγίστοις ἀντέσχομεν πρὸς τε ξυμπαντας καὶ καθ' ἑκάστους, πόλιν τε τοῖς πᾶσιν εὐπορωτάτην καὶ μεγίστην ἀκήσαμεν. Καίτοι ταῦτα ὁ μὲν ἀπράγμων μέμψαιτ' ἄν, ὁ δὲ δρᾶν τι καὶ αὐτὸς βουλόμενος ζηλώσει: εἰ δὲ τις μὴ κέκτηται, φθονήσει. Τὸ δὲ μισεῖσθαι καὶ λυπηροῦς εἶναι ἐν τῷ παρόντι πᾶσι μὲν ὑπῆρξε διὰ ὅσοι ἕτεροι ἐτέρων ἠξίωσαν ἀρχεῖν, ὅστις δὲ ἐπὶ μεγίστοις τὸ ἐπίφθονον λαμβάνει, ὀρθῶς βουλεύεται». (Θουκ. II, 64).

Ἐφόσον ἐν τούτοις εἴθε πολῖται πόλεως μεγάλης καὶ ἀνετράφητε μετὰ αἰσθήματα ἀνάλογα πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς καθήκον ἔχετε νὰ ὑπομένετε προθύμως καὶ τὰς μεγαλυτέρας συμφορὰς. (II, 61): Ὅμως δὲ πόλιν μεγάλην οἰκοῦντας καὶ ἐν ἤθεσιν ἀντιπάλους αὐτῆς τετραμμένους χρέων καὶ συμφοραῖς ταῖς μεγίσταις ἐθέλειν ὑφίστασθαι καὶ τὴν ἀξίωσιν μὴ ἀφανίζειν...» (Θουκ. II, 61). Πρβλ. καὶ «ἀρετῆς...προκειμένα ἄθλα» (Πολ. X 608), «ἀθληταί... τοῦ μεγίστου ἀγῶνος» (Πολ. III 403), «περὶ τῶν μελλόντων ὁ μέγιστός ἐστιν ἀγών» (Ἐπιστ. IV 320), Πόνος τε καὶ ἀγών ἔσχατος... πρόκειται» (Φαῖδρ. 247 B). Τὸ τελευταῖο τοῦτο μετὰ μεταφυσικὸ - ὑπαρξιακὸ νόημα.

μων, κανόνων, εντολῶν, ἠθῶν, θεσμῶν, ἐθίμων, ἀντιλήψεων πού ἀνήκουν
στήν ὁλότητα τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι ὁ ἀνθρώπος «ζῶον πολιτικὸν λόγον ἔχον» πού θά ἀναλάβῃ νὰ πραγ-
ματώσῃ αὐτὴ τὴν ἐντολή; Ζῶον πολιτικὸν πολὺ περισσότερο σημαίνει καὶ
προϋποθέτει ὅλες τίς δυνάμεις καὶ δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ πόλη
καὶ «πέρα» ἀπὸ τὴ πόλη σὲ μιὰ συναγερμικὴ συνόραση καὶ ὑπέρβαση ὅλων
τῶν ὁρίων, πού προσφέρει καὶ ἐγγυᾶται ὄχι μόνο ὁ λόγος ἀλλὰ ἡ καθολικὴ
ἐποπτεία, ἡ μοναδικότητα, ἡ δεινότητα, ἡ ὑπεροχὴ, ἡ ἀκρότητα, ἡ ἀκραία
σκοπία, κορυφὴ τοῦ «ἐρμηνεύσαι», ὅπου ἀστράφτει καὶ ἡ ἀπόφαση τῆς τόλμης
καὶ τῆς ἐλευθερίας: «ἄθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄ-
ριστοι πολιτεύουσιν».